

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

AVUSTURYA'DAKİ TÜRK AİLELERİNİN DİN EĞİTİMİ TERCİHLERİ:
OKUL DIŞI DİNİ ÖĞRETİM İHTİYACI

AHMED HÜDAİ ERKMEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
PROF. DR. MUHİDDİN OKUMUŞLAR

KONYA-2025

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ahmed Hüdai Erkmen		
	Numarası	22810201033		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Din Eğitimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	AVUSTURYA'DAKİ TÜRK AİLELERİNİN DİN EĞİTİMİ TERCİHLERİ: OKUL DIŞI DİNİ ÖĞRETİM İHTİYACI			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Ahmed Hüdai ERKMEN

İmzası

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ahmed Hüdai ERKMEN		
	Numarası	22810201033		
	Ana Bilim / Bilim	Felsefe ve Din Bilimleri / Din Eğitimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Muhiddin OKUMUŞLAR		
Tezin Adı	AVUSTURYA'DAKİ TÜRK AİLELERİNİN DİN EĞİTİMİ TERCİHLERİ: OKUL DIŞI DİNİ ÖĞRETİM İHTİYACI			

Avusturya'daki Türk ailelerin çocuklarına devlet okullarında sunulan İslam dersi dışında ek dinî eğitim almalarının nedenlerini ve bu tercihlerin arkasındaki dinamikleri inceleyen bu çalışma, Avusturya'daki Müslüman topluluğun dinî eğitim ihtiyaçlarını anlamayı ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, Türk ailelerinin ek dinî eğitim tercihlerini etkileyen bireysel, kültürel, sosyal ve eğitim sistemine dair faktörleri ele alarak, bu tercihlerin toplumsal ve bireysel sonuçlarını ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışma, nitel araştırma yaklaşımıyla, yarı yapılandırılmış mülakatlar ve tematik analiz yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Viyana'da bulunan Türkiye Milli Eğitim müşavirliğine bağlı Türkiye Maarif Vakfı bünyesi altında Kubbe Eğitim Projesi'ndeki 10 öğrenci ebeveyninin katılımıyla yapılan mülakatlar, Türk ailelerin çocuklarına ek dinî eğitim almalarının sebeplerini, bu eğitimlerin çocuklar üzerindeki etkilerini ve aile içi iletişim ile kültürel beklentilerin rolünü araştırmaktadır. Araştırma, Avusturya'da dinî eğitim alanında politika geliştirme ve toplumsal anlayışın artırılması açısından önemli veriler sağlamayı ve Viyana'daki Müslüman Türk topluluğunun dinî değerlerinin ve normlarının zaman içindeki değişim sürecini anlamayı amaçlamaktadır.

Araştırma bulguları, Türk ailelerin ek dinî eğitim tercihlerinin çok boyutlu

nedenlere dayandığını ortaya koymaktadır. Katılımcı ailelerin çocuklarına din eğitimi vermeye yönelik motivasyonları arasında devlet okullarındaki İslam dersi içeriklerinin yetersiz bulunması, aile değerlerinin korunması, çocuğun kimlik gelişimine katkı sağlama arzusu ve toplumsal uyuma destek olma isteği ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, camiler, Maarif kurumları, dijital platformlar ve sohbet halkaları gibi farklı kaynaklardan faydalandığı tespit edilmiştir. Ek dinî eğitimin, çocukların aile içi iletişimini güçlendirdiği, empati, hoşgörü ve toplumsal sorumluluk duygularını geliştirdiği, aile içindeki kültürel bağları kuvvetlendirdiği görülmüştür. Katılımcıların büyük çoğunluğu, yaygın din eğitimi kurumlarının çocuklarının dinî gelişimine önemli katkılar sunduğunu ve bu kurumlara yönelik yüksek beklentilere sahip olduklarını ifade etmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Eğitimi, Dinî Eğitimi, Türk Aileler, Avusturya

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Ahmed Hüdai ERKMEN		
	Student Number	22810201937		
	Department	Management Information Systems		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	PROF. DR. MUHİTTİN OKUMUŞLAR		
Title of the Thesis/Dissertation	RELIGIOUS EDUCATION PREFERENCES OF TURKISH FAMILIES IN AUSTRIA: THE NEED FOR OUT- OF SCHOOL RELIGIOUS EDUCATION			

This study examines the reasons why Turkish families in Austria choose to provide their children with additional religious education beyond the Islamic curriculum offered in public schools, and the dynamics behind these choices. It aims to understand and assess the religious educational needs of the Muslim community in Austria. The research examines the individual, cultural, social, and educational system-related factors that influence Turkish families' preferences for additional religious education, and aims to reveal the societal and individual consequences of these choices. The study employed a qualitative research approach, employing semi-structured interviews and thematic analysis. Interviews conducted with the participation of ten parents of students in the Kubbe Education Project, affiliated with the Turkish National Education Consultancy in Vienna, explore the reasons why Turkish families choose to provide their children with additional religious education, the effects of this education on the children, and the role of family communication and cultural expectations. The research aims to provide important data for policy development and increasing public understanding in the field of religious education in Austria, and to understand the evolution of religious values and norms within the Muslim Turkish community in Vienna over time.

The research findings reveal that Turkish families' preferences for additional religious education are based on multi-layered reasons. Participating families' motivations for providing religious education to their children include the inadequacy of Islamic curriculum content in public schools, the preservation of family values, the desire to contribute to the child's identity development, and the desire to support social harmony. Furthermore, it was observed that various resources such as mosques, educational institutions, digital platforms, and social circles were utilized. Supplemental religious education has been observed to strengthen children's communication within the family, foster empathy, tolerance, and social responsibility, and strengthen cultural ties within the family. The majority of participants stated that non-formal religious education institutions significantly contribute to their children's religious development and that they have high expectations of these institutions.

Keywords: Islamic Education, Religious Education, Turkish Families, Austria

ÖN SÖZ

Bu yüksek lisans tezi Avusturya’da yaşayan Türk ailelerin çocuklarına yönelik din eğitimi tercihlerini konu edinen bu çalışma, özellikle devlet okullarında verilen İslam derslerinin ötesinde ortaya çıkan ek dinî öğretim ihtiyacını incelemektedir. Araştırma, ailelerin bu tercihlerini şekillendiren bireysel, kültürel, sosyal ve eğitim sistemine dair dinamikleri anlamayı ve bu tercihlerin toplumsal sonuçlarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Nitel araştırma yaklaşımıyla yürütülen bu tez, Türk ailelerin din eğitimi konusundaki motivasyonlarını derinlemesine ortaya koyarak hem akademik literatüre hem de eğitim politikalarına katkı sunmayı hedeflemektedir.

Bu sürecin hazırlanmasında katkıda bulunan herkese teşekkürlerimi sunarım. Öncelikle, hayatımın her aşamasında bana destek olan ve bana ilham veren babam Ali Erkmen ve annem Ehlinaz Erkmen’e şükranlarımı sunuyorum. Onların destek ve rehberliği, bu tezin ortaya çıkmasında büyük rol oynamıştır.

Yüksek lisans sürecimde bana yol gösteren ve bu çalışmaya vesile olan değerli danışmanım Prof. Dr. Muhittin Okumuşlar hocama, bilgi birikimi, rehberliği ve teşvikleri için minnettarlığımı ifade etmek isterim. Kendisinin akademik yönlendirmeleri, bu tezin bilimsel niteliğini artırmıştır. Ayrıca, araştırmaya gönüllü olarak katılan ve tecrübeleriyle çalışmaya katkıda bulunan velilere içten teşekkürlerimi sunuyorum. Katkılarınız, bu araştırmanın başarısı için büyük önem taşımaktadır.

Ahmed Hüdai ERKMEN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER	II
TABLolar LİSTESİ	IV
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	V
KISALTMALAR	VI
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Problemi ve Alt Problemler	4
1.4. Araştırmanın Önemi	5
1.5. Kavramsal Arka Plan ve Kuramsal Temeller.....	7
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	16
2.1. Avusturya İslam Tarihi	16
2.2. Avusturya Eğitim Sistemi ve Din Eğitimi.....	19
2.3. Avusturya'daki Türk-İslam Algısı	23
2.4. Yaygın Din Eğitim Kurumları	27
2.4.1. Camilerde Yapılan İlk Dini Eğitim Çalışmaları	29
2.4.2. İlk Dönem Din Eğitimcilerinin Nitelikleri	30
2.5. Toplumun Kalıcı Olduğu Dönemde Din Eğitimi Çalışmaları	32
2.5.1 Yaş Gruplarına Göre Din Eğitimi Programı	33
2.5.2 Eğitim Süreci ve Değerlendirme	35
2.5.3 Tatil ve Ek Programlar	36
2.5.4 İslami İlimler Kursları	36
2.6. VİF'e Bağlı Yaygın Eğitim Kurumları	37
3. YÖNTEM.....	40
3.1. Araştırma Deseni	40
3.2. Çalışma Grubu.....	41
3.3. Veri Toplama Süreci	41
3.4. Veri Analiz Süreci	42

3.5.Geçerlik ve Güvenirlik.....	44
3.6. Etik İlkeler.....	45
3.7. Araştırmacının Konumu ve Sınırlılıklar	43
4. BULGULAR	46
4.1. Ek Dini Eğitim Sağlamak İçin Tercih Edilen Kaynaklar	46
4.2. Dini Eğitim Aldırmanın Aile-içi İletişime Etkisi	47
4.3.Ek Dini Eğitimin Toplumsal Uyum Süreçlerine Etkisi	50
4.4.Devlet Okullarında İslam Dersi Programlarının Ek Dini Eğitim Aldırmaya Yönelik Etkisi.....	52
4.5.Din Eğitimi Faaliyeti Gösteren Kurumların Din Eğitimine Katkısı.....	53
4.6. Dini Eğitimi Veren Kurumun Ailenin Dini Değerlerine Uygunluğu	55
4.7. Din Eğitimi Alan Çocuğun Aile İçindeki Dinî Uygulamalara Etkisi	57
4.8.Din Eğitiminin Aile Bağları ve Topluluk İçindeki İlişkilere Etkisi	58
4.9.Din Eğitiminin Okul Dışı Sosyal İlişkilere Etkisi	59
4.10. Din Eğitiminin Empati Hoşgörü ve Toplumsal Sorumluluk Üzerine Etkisi	60
4.11.Müslüman Türk Toplumunun Avusturya'daki Din Eğitimi Kurumlarından Beklentileri.....	58
4.12. Çocuğun Dini Eğitimi Almasından Beklentiler	60
4.13. Kurumlardan Beklentilerin Aile İçindeki Değer ve Öğretilelerle Uyumu....	62
4.14. Çocuğun Din Eğitimi Almasının Aile İçindeki Kültürel Bağlara Etkisi ...	63
SONUÇ VE ÖNERİLER	67
KAYNAKLAR.....	72
EKLER.....	76
ÖZGEÇMİŞ.....	78

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 4.1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler	48
Tablo 4.2. Ek Dinî Eğitim Sağlamak İçin Tercih Edilen Kaynaklar	48
Tablo 4.3. Dinî Eğitim Aldırmanın Aile-İçi İletişime Etkisi	49
Tablo 4.4. Ek Dinî Eğitimin Çocuğun Toplumsal Uyum Süreçlerine Etkisi	51
Tablo 4.5. Devlet Okullarındaki İslam Dersi Programlarının Ek Dinî Eğitim Aldırmaya Etkisi	52
Tablo 4.6. Din Eğitimi Faaliyeti Gösteren Kurumların Din Eğitimine Katkısı ..	54
Tablo 4.7. Din Eğitimi Veren Kurumun Ailenin Dinî Değerlerine Uygunluğu ..	56
Tablo 4.8. Din Eğitimi Alan Çocuğun Aile İçindeki Dinî Uygulamalara Etkisi	57
Tablo 4.9. Din Eğitiminin Aile Bağları ve Topluluk İçindeki İlişkilere Etkisi ...	58
Tablo 4.10. Din Eğitiminin Okul Dışı Sosyal İlişkilere Etkisi	59
Tablo 4.11. Din Eğitiminin Empati Hoşgörü ve Toplumsal Sorumluluk Üzerine Etkisi	61
Tablo 4.12. Müslüman Türk Toplumunun Avusturya'daki Din Eğitimi Kurumlarından Beklentileri	62
Tablo 4.13. Çocuğun Din Eğitimi Almasından Beklentiler	63
Tablo 4.14. Kurumlardan Beklentilerin Aile İçindeki Değer ve Öğretilerle Uyumunu	65
Tablo 4.15. Çocuğun Din Eğitimi Almasının Aile İçindeki Kültürel Bağlara Etkisi	66

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Avusturya Eğitim Sistemi.	22
---	-----------

KISALTMALAR

ATİB: Avusturya Türk İslam Birliği

Bkz.: Bakınız

DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı

IGMG: İslam Toplumu Milli Görüş

İİBS : İslami İlimler Kursu Bitirme Sınavı

İİK : İslami İlimler Kursu

ÖYT : Öğretim Yöntem ve Teknikleri

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

UİKZ: İslam Kültür Merkezler Birliği

VİF: Viyana İslam Federasyonu

YEK : Yetişkinler Eğitim Kursu İslami İlimler Kursu

GİRİŞ

1.1. Araştırma Konusu

Avusturya Cumhuriyeti, dokuz eyaletten oluşan bir ülkedir. Ülkede din ve devlet ayrılır; ancak mezhepler ve tarikatlarla ilgili konularda rehberlik yapmak amacıyla “İnanç Meseleleri Federal Ofisi” adlı bir federal kamu danışma kurumu bulunmaktadır. Bu kurum, din ile devlet arasındaki dengeyi korumayı amaçlamaktadır (Tavukçuoğlu, 1994: 65). Temel Vatandaşlık Hakları Anayasası’nın 15. maddesinde vurgulanan eşitlik prensibi, din ve devlet ilişkilerini belirleyen temel unsurdur. Bu prensip, tüm vatandaşların eşit haklara sahip olduğunu ve din ayrımı gözetilmeksizin herkesin eşit muamele görmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Avusturya’nın bu temel prensibi, toplumda hoşgörü ve çeşitliliğin korunmasına yönelik bir taahhüt olarak öne çıkmaktadır (Şencan, 2012: 42). Ülkede bulunan İnanç Meseleleri Federal Ofisi, farklı dinlere ve inançlara mensup bireyler arasında anlayış ve uyumu teşvik etmek amacıyla faaliyet göstermektedir (Potz, 2012: 81). Bu sayede, din özgürlüğü ve eşitlik ilkesi çerçevesinde toplumun harmonisi sürdürülmektedir. Avusturya, din ve devlet ilişkilerini dengelemek suretiyle, vatandaşlarına hoşgörü, eşitlik ve özgürlük değerlerine dayanan bir yaşam ortamı sunmayı amaçlayan modern bir demokratik ülke olarak öne çıkmaktadır.

Avusturya’da İslam’ın resmî din olarak kabul edilmesi, 1912 yılında İslam Kanunu’nun kabulü ile gerçekleşmiştir. Bu tarihten itibaren, Müslümanlar ülkede yaşayan Hristiyanlar ve Yahudilerle birlikte kamu hizmetleri karşısında eşit muamele görmeye başlamıştır (RGBl. Nr. 159/1912). 1979 yılında, Müslümanlar artık cemaat olarak tanındı ve Avusturya İslam Cemaati (Islamische Gemeinde in Österreich), merkezi Viyana’da bulunan bir kuruluş olarak ortaya çıkmıştır (Die Presse, 2014). Ancak bu dönemde, Avusturyalı Şii’lerin kendilerini bu yasada tanımlamaları zorlu bir süreç olmuştur. Bu nedenle, 1987 yılında Anayasa Mahkemesi’ne yapılan başvuru sonucunda hem Sünni hem de Şii Müslümanların hakları tanınmıştır. 1988 yılında, Avusturya Topluluğu (Islamische Glaubensgemeinschaft in Österreich – IGGÖ) kurulmuştur (BGBl. Nr. 164/1988; Kreisky, 1988: 53). Ayrıca, 1982/83

öğretim yılından itibaren devlet okullarında İslam din dersi zorunlu hale getirilmiştir (IRU, 2015).

Federal Anayasa'nın 14. Maddesinde "Devlet okulları doğum, cinsiyet, ırk, statü, sınıf, dil, din ve kanuni gereklilikler sınırları dâhilinde başka herhangi bir ayırım olmaksızın herkese açıktır. Anaokulları, çocuk yuvaları ve öğrenci yurtları için de aynı hüküm denilmektedir. Avusturya'da din dersi eğitimi verilebilmesine ve dinî cemaatlerin okullar açabilmesine izin verilmesi, ülkede din özgürlüğüne saygıyı ve çeşitliliği desteklemektedir (Şencan, 2012: 44). Bu uygulama, bireylerin kendi inançlarına uygun eğitim alabilme ve dinî değerleri üzerine kurulu okullarda öğrenim görebilme hakkını güvence altına almaktadır.

Avusturya'daki Türk topluluğu, inançlarını yaşayabilmek adına bir dizi zorluğa karşı mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu mücadele, önyargılarla başa çıkma ve atalarının bıraktığı Türk kültürü ve mirasına sahip çıkma çabalarını içermektedir. (Çakır, 2013: 253). İnançlarını sürdürürebilmek için ellerinden geleni yapmaya kararlı olan bu topluluk, sadece maddi açıdan sınırlı kalmayarak, manevi bir birliktelikle de desteklenmektedir. Bu çaba, sadece maddi kaynakların bir araya getirilmesiyle sınırlanmamaktadır. Avusturya'da Türk kültürünü yaşatma arzusu ile hareket eden bu insanlar, gelirlerinden artırdıkları aidatları bir araya getirerek bir sermaye oluşturmuşlardır. Bu sermaye, zaman zaman bir fabrikanın deposunda, bazen bir apartmanın bodrum katında kurulan cami dernekleri gibi mekânlarda kullanılmaktadır (Akın, 2018: 14). Bu topluluk, sadece inançlarını yaşamakla beraber birlikte dayanışma içinde olmak ve Türk kültürünü gelecek nesillere aktarmak amacıyla bir araya gelmiştir. Zorluklarla dolu bir süreçte, Avusturya'daki Türkler kendi kimliklerini koruma ve yaşatma adına kararlılıkla hareket etmişlerdir. Bu çaba, sadece kendi inançlarını sürdürmekle kalmayıp, öte yandan da toplulukları arasında güçlü bağlar kurarak bir kültür köprüsü oluşturmayı da amaçlamaktadır (Çakır, 2015: 132). Avusturya'da yaşayan yabancıların oranındaki sürekli artış, ülkenin demografik yapısını önemli ölçüde etkilemektedir. Göç alışverişi ve karma evlilikler, kültürel çeşitliliği artırarak toplumu farklı bir yöne evirmektedir. Bu süreç,

geleneksel toplum yapısındaki gibi inançların öne çıkmadığı, kültürel karmaşanın hâkim olduğu bir ortamın oluştuğunu göstermektedir.

Avusturya’da Müslümanlar, diğer dinlere inananlar gibi ibadethane açma ve ibadet etme hürriyetine sahiptir. Ülkedeki okullarda verilen din dersi, genel olarak Kur’an-ı Kerim, namaz, ahlak bilgisi, siyer ve diğer dinler hakkında genel kültür bilgilerini içermektedir. Bu ders, uygulamalı bir şekilde öğrencilere sunulmaktadır (IGGÖ, 2015). Müslümanlar, ibadet ve dinî bilgi edinme ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli kaynaklardan faydalanmaktadır. Ülkedeki kamu yayıncılığı yapan kuruluşlar, haftanın belli gün ve saatlerinde Hristiyanlığın yanı sıra İslam dinî ile ilgili programlar hazırlayarak yayımlamaktadır. Örneğin, “İslam’ın Sesi” adlı program, Müslümanlar tarafından hazırlanıp sunulmaktadır (ORF, 2014).

Bu uygulamalar, Avusturya’da yaşayan Müslüman topluluğunun dinî ihtiyaçlarına daha etkin bir şekilde cevap verebilme ve kültürel çeşitliliği destekleme amacını taşımaktadır. İslam’ın resmî olarak tanınması ve dinî özgürlüklerin sağlanması, ülkede yaşayan farklı dinî inançlara mensup bireyler arasında hoşgörü ve anlayışın güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Avusturya, farklı kültürlerin bir arada yaşadığı bir ülke olma özelliğine sahiptir. Bu çok kültürlü atmosferde, özellikle hafta sonları “Yaygın Din Eğitimi” alan Müslüman öğrenciler arasında, inançları ile Avusturya vatandaşlığı arasında bir denge kurma çabası gözlemlenmektedir. Bu bağlamda Avusturya’da yaşayan Müslümanlarla ilgili bir çalışma yapılmıştır.

“Günümüz Avusturya’sında Türk Ailelerin Çocuklarına Devlet Okullarında Verilen İslam Dersi Dışında Dinî Eğitim Aldırma Nedenleri” adlı çalışmada, Avusturya’da yaşayan Türk ailelerin çocuklarına devlet okullarında verilen İslam dersi dışında ek dinî eğitim tercih etme motivasyonlarını ve bu tercihlerin altında yatan nedenleri; kültürel, sosyal, eğitim sistemine dair dinamikler ve bireylerin kişisel deneyimleri üzerinde odaklanarak, Türk ailelerin bu tercihlerini nasıl şekillendirdiğini anlamaya yönelik bir araştırma yapılmıştır.

Günümüzde Avusturya'da yaşayan Türk ailelerin çocukları arasında devlet okullarında verilen İslam dersi dışında ek dinî eğitim tercihi hem bireysel aile dinamikleri hem de toplumsal faktörlerle etkilenmektedir. Bu bağlamda, Türk ailelerin çocuklarına ek dinî eğitim aldirmayı tercih etmelerinde etkili olan faktörlerin çeşitliliği, eğitim sistemine ve toplum yapısına dair algılar, kültürel mirasın rolü, dinî ve sosyal bağlamdaki beklentiler gibi unsurların yanı sıra bu tercihin çocukların kimlik oluşumu ve entegrasyon süreçleri üzerindeki potansiyel etkileri de bu araştırmanın problemlerindedir. Ayrıca, Türk ailelerin bu tercihlerini şekillendiren karar süreçleri, devlet okullarındaki İslam dersi programlarının etkisi, ailelerin dinî eğitim beklentileri ve devletle olan etkileşimleri gibi faktörlerin anlaşılması, bu konudaki bilgi eksikliğini giderebilir ve toplumun çeşitli dinî ve kültürel grupları arasındaki iletişimi ve anlayışı anlamakta yardımcı olacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, Avusturya'da yaşayan Türk ailelerin çocuklarının devlet okullarında sunulan İslam dersi dışında ek dinî eğitim almalarının nedenlerini anlamak ve bu tercihin çeşitli dinamiklerini ortaya koymaktır. Araştırma, Türk ailelerin bu tercihleri yaparken etkili olan bireysel, kültürel, sosyal ve eğitim sistemine dair faktörleri inceleyerek, bu tercihlerin toplumsal ve bireysel sonuçlarını anlamayı hedeflemektedir.

Bu amaç, Türk ailelerin çocuklarına dinî eğitim konusundaki tercihlerini daha derinlemesine anlamak ve bu tercihlerin altındaki sebepleri analiz etmek olarak belirlenmiştir. Araştırma, elde edilen bulguları kullanarak toplumsal bağlamda daha geniş bir perspektif sunmayı, eğitim politikalarına ve toplumun dinî çeşitliliğini anlamaya katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

1.3. Araştırmanın Problemi ve Alt Problemler

Avusturya'daki Türk ailelerin çocuklarına devlet okullarında verilen din derslerinin yanı sıra neden ek dinî eğitim aldirmayı tercih ettikleri, bu tercihlerin hangi toplumsal, kültürel ve pedagojik faktörlerden etkilendiği önemli bir araştırma

problemidir. Özellikle, devlet okullarında sunulan İslam dersi programlarının ailelerin kararlarını ne ölçüde şekillendirdiği, ek dinî eğitimin çocukların toplumsal uyum süreçlerine nasıl yansıdığı ve ailelerin bu süreçte hangi kaynaklara yöneldiği araştırılması gereken temel konuları oluşturmaktadır.

- Türk ailelerin çocuklarına ek dinî eğitim alma sebepleri nelerdir?
- Devlet okullarındaki İslam dersi programları, Türk ailelerin çocuklarına ek dinî eğitim vermek konusundaki tercihlerini nasıl etkilemektedir?
- Türk ailelerin çocukları, devlet okullarında sunulan İslam dersi dışında ne tür ek dinî eğitim kaynaklarına başvurmaktadır?
- Aile içi iletişim ve kültürel beklentiler, Türk ailelerin çocuklarına ek dinî eğitim aldirmayı nasıl etkilemektedir?
- Avusturya'daki Yaygın Din Eğitimi Kurumunda din eğitimi almanın çocuk üzerindeki etkisi nedir?
- Türk ailelerin çocuklarına ek dinî eğitim aldirmalarının çocukların toplumsal uyum süreçleri üzerindeki etkileri nelerdir?

1.4. Araştırmanın Önemi

Daha önceki yıllarda Avusturya'da bu konu hakkında kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma, hem din dersi almak isteyen Müslüman topluluğun ihtiyaç ve beklentilerinin değerlendirilmesini hem de hâlihazırda İslam dersi veren Avusturya'daki tüzel ve özel kurumların verimliliğinin ortaya çıkarılmasını amaçlamaktadır. Elde edilen verilerin, özel ve tüzel olarak İslam ve din dersi veren kurumlar için Viyana'da hafta sonu din kültürü ve ahlak dersi verilen kurumlarda daha etkili ders programları ve müfredatlar hazırlama temelini oluşturulmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma, Avusturya'daki din eğitimiindeki beklentileri değerlendirerek eğitimciler ve politika yapıcılar için kritik bir perspektif sunmayı amaçlamakta ve ayrıca, toplumsal ve kültürel dinamikler hakkında derinlemesine bilgi sağlayarak Viyana'daki genç toplumun dinî değerlerini ve normlarını anlama konusunda önemli bir fikir edinmeyi hedeflemektedir. Ayrıca, bu çalışma Viyana'da yaşayan Müslüman

Türk toplumunun beklentilerinin ve dinî algılarının zaman içindeki değişim ve adaptasyon sürecini anlama konusunda da önem arz etmektedir.

Bu tez çalışması, birçok açıdan önemli katkılar sunma potansiyeline sahiptir. Öncelikle, Viyana’da yaşayan çocukların özel ve tüzel çerçevede aldıkları dinî eğitimin, bireyin Hristiyan çoğunluklu bir toplum içinde dinî kimliğini nasıl şekillendirdiğini ve dinî inançlarını nasıl etkilediğini anlamamıza imkân tanımaktadır. Bu yönüyle çalışma hem bireysel gelişim hem de kimlik oluşumu bağlamında önemli veriler sunmaktadır.

Bunun yanı sıra araştırma, Avusturya’daki farklı tüzel ve özel din eğitimi veren kurumların, bireylerin ihtiyaçlarına yönelik daha etkili programlar geliştirmesine katkı sağlayabilecek bilgiler ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda tez, eğitim politikalarının geliştirilmesi ve sahaya yönelik pedagojik yaklaşımların zenginleştirilmesi bakımından da önemli bir boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Çalışma ayrıca ailelerin çocuklarıyla olan ilişkilerine de ışık tutmaktadır. Farklı dinî gruplarla aynı ortamda büyüyen çocukların, hangi tür dinî eğitime ihtiyaç duydukları konusunda ailelerin bilinçlenmesi, çocuklarının dinî gelişim süreçlerine daha etkin bir şekilde katkıda bulunmalarını sağlayacaktır.

Son olarak, farklı dil ve dine mensup toplumlarla iç içe yaşayan Müslüman Türk çocuklarının, dinî kimliklerini inşa ederken karşılaştıkları kriz ve sorunlarla nasıl baş ettiklerine dair ortaya koydukları deneyim ve perspektif, gençlere yönelik rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin daha etkili bir biçimde yürütülmesine katkı sunacaktır. Tüm bu yönleriyle, “Günümüz Avusturya’sında Türk Ailelerin Çocuklarına Devlet Okullarında Verilen İslam Dersi Dışında Dinî Eğitim Aldırma Nedenleri” başlıklı bu tez, bireysel, ailevi ve toplumsal düzeyde birçok önemli konuya ışık tutma potansiyeline sahiptir.

1.5. Kavramsal Arka Plan ve Kuramsal Temeller

Avusturya’da, din-devlet ilişkilerinin gelişiminde temel olarak Habsburg mirası ve Katolik Kilisesi’nin etkisi bulunmaktadır. Bu yapılar, ülkeyi yüzyıllar boyunca yönetmiştir. Orta Çağ boyunca dinî ve siyasi alanda da etkili olan Kilise, Yeni Çağ’da modern devlet anlayışının yaygınlaşmasıyla birlikte kaderini değiştirmiştir. Avusturya’da resmî bir devlet kilisesi bulunmamakla birlikte, devlet ile kiliseler ve dinî topluluklar kurumsal olarak ayrılmıştır. Anayasada belirli bir dine atıfta bulunulmamıştır, ancak din ve inanç özgürlüğü burada güvence altına alınmıştır. 1867’den itibaren Avusturya’da din ve devlet yapısı ayrıdır. Devlet, 21 Aralık 1867 tarihli Temel Vatandaşlık Hakları Anayasası ile tüm dinî azınlıklara örgütlenme hakkı tanımıştır. Anayasanın 14. maddesiyle özel ve tüzel kişilerin dinî özgürlükleri koruma altına alınmıştır. 1874 yılında Tanınma Kanunu getirilerek din ve inançla ilgili haklar genişletilmiştir. Temel Vatandaşlık Hakları Anayasası (1867), dinî konularda tarafsız bir sistem getirmiştir. 1867 Aralık Anayasası, beş temel kanunu içermektedir (Başyemenici, 2023: 36). Burada parlamento ve hükümetin yanında temel hak ve kişi haklarına ait düzenlemelere yer verilmiştir. Söz konusu anayasa, monarşinin sonuna kadar Avusturya’da kullanılmıştır. Avusturya’da yürürlüğe giren modern anlamda ilk anayasa olan anayasal devletin kurulması için temel teşkil etmiştir.

Avusturya’da her din, kurumsal ve toplumsal haklara sahiptir ve dinlere özel statüler tanımak normal olarak kabul edilmektedir. Ancak, göçmen toplulukların dinî haklarıyla ilgili Avusturya anayasasında bir çelişki bulunmaktadır. Bir yandan çoğulculuğu teşvik eden liberal bir din yasası bulunurken, diğer yandan göç yasasında tam tersi bir yaklaşım sergilenmektedir. Avusturya anayasası, çoğulcu bir anlayışa ve dinî çeşitliliğin korunmasına vurgu yapmaktadır. Ancak, bu koruma daha çok Habsburg monarşisinin mirasından kaynaklanmaktadır. Göçlerle artan Müslüman nüfus da bu mirasa atıfta bulunarak hak talep etmektedir. İslam Yasası’nın yeniden yürürlüğe konması, Avusturya’nın kararı olmaktan ziyade Müslümanların inisiyatifleriyle gerçekleşmiştir (Başyemenici, 2023: 38). 1855’ten bu yana ülkede siyasi ve demografik değişimler yaşanmıştır. Mezhepsel siyasi

mücadeleler, Nazi rejiminin Yahudi soykırımı ve sürgünleri, sekülerleşme ve 1960'lardan itibaren göçlerle birlikte yeni din topluluklarının ülkeye katılımı, din-devlet ilişkilerinde yapılanmaları beraberinde getirmiştir.

Avusturya'da, çocuklar 10 yaşına gelene kadar dinleri genellikle ebeveynleri tarafından belirlenir. Ancak, 10-12 yaşları arasında her çocuğa kendi inancına yönelik söz sahibi olma hakkı tanınmaktadır. 12-14 yaş aralığında ise çocuğun rızası olmadan dininin değiştirilmesi söz konusu olmamaktadır. Çocuklar 14 yaşından itibaren kendi dinî inançlarını özgürce seçebilirler ve bir dinî cemaate katılabilmektedir. Bu katılım işlemi, ilgili cemaatin yetki alanına girmekte ve resmî bir makama bildirme zorunluluğu bulunmamaktadır. Ancak, katılımcının bilgileri cemaatin kendi kayıtlarına işlenmektedir. Tüm vatandaşlar, dinî inançlarını veya değişikliklerini ikametgâh belgelerine kaydetmek konusunda serbesttirler (Tuna vd., 2023: 2). Dinden ayrılmak isteyenler, bu durumu Viyana'daki ilçe belediye dairesine bildirmekte ve ilgili makam bu bildirimi ilgili dinî cemaate iletmektedir. Çocuklar, eğitimlerine başladıktan sonra 10 gün içinde okuldaki din derslerinden kaydını ve 14 yaşından itibaren bireyler, din dersi kaydını kendileri sildirebilmektedir. Bireysel hakların kullanımı, devletin anayasası, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Temel Haklar Şartnamesi tarafından desteklenmektedir. Bu haklar, pozitif ve negatif hakları içermektedir. Örneğin, birey, inancına göre taleplerde bulunabilmekte veya herhangi bir dine mensup olmayabilmektedir. Grup bazlı dinî haklar arasında dinî kıyafet ve sembollerin kullanımı, ibadet zamanlarında izin alınması ve kamu okullarında İslam din derslerinin okutulması gibi haklar bulunmaktadır (Tavukçuoğlu, 2000: 22).

Avusturya'da İslam'ın ve Müslümanların tarihi, 895 yılına kadar uzanabilmekte ve bu tarihte Ponan Ovalarında Asyalı Türk köylerinin varlığı bilinmektedir. Osmanlıların Avrupa'daki fetihleri öncesinde, Avusturya topraklarında Müslüman tüccarların ve zanaatkârların ticaretle uğraştığı anlaşılmaktadır. Ancak, Avusturya'nın İslam ile gerçek anlamda teması, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'dan Avrupa içlerine ilerlemesi ve ardından Habsburg-Osmanlı ilişkilerinin gelişmesiyle başlamıştır. Genel olarak, tarihçilerin kabul ettiği paradigma, Osmanlı-Avusturya ilişkilerinin 1526'daki Mohaç Meydan Savaşı ile

başladığı yönündedir. Ancak, bu ilişkilerin daha eski olduğu da görülmektedir. Osmanlılarla Avusturya arasındaki siyasi ilişkiler, 1463-1479 Osmanlı-Venedik Savaşları sırasında başlamıştır ve Osmanlı orduları bu dönemde Avusturya içlerine akınlar düzenlemiştir. Bosna'nın 1878'de Osmanlılardan alınmasıyla Avusturya'nın kendi yönetimindeki Müslümanlarla ilk teması başlamıştır. Bunun öncesinde Avusturya-Macaristan sınırları içinde Müslüman topluluk bulunmamaktaydı, ancak Bosna'nın ele geçirilmesiyle durum değişmiştir. 1908'de Bosna-Hersek resmî olarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bir parçası hâline gelmiştir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Avusturya'da çok az Müslüman bulunmaktaydı ve mevcut olanlar genellikle bir dernek altında toplanmıştır. 1939'a kadar Avusturya'da bir İslam kültürü oluşmaya başlamıştır. II. Dünya Savaşı sırasında "Viyana İslam Topluluğu" ve "Avusturyalı Müslümanlar Derneği" gibi resmî dernekler kurulmuş ve bu dernekler kültürel, dinî ve sosyal işlevler görmüştür (Başyemenici, 2023: 52).

1950'lerde Avusturya'da iş gücü eksikliği ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı, birçok Avrupa ülkesini olduğu gibi Avusturya'yı da olumsuz etkilemiştir. Savaş sırasında Avusturya, yaklaşık 247.000 asker ve 24.300 sivil vatandaşını kaybetmiştir. Savaştan sonra doğum oranlarının yükselmesiyle birçok kadın, çocuklarının bakımını üstlendiği için iş hayatında aktif olmamış ve genç nesil yurt dışına göç etmiştir. Bu iş gücü eksikliğini gidermek amacıyla Avusturya, iş gücü anlaşmaları imzalamıştır (Faroqhi, 2006: 74). 1964 yılında Türk işçileriyle yapılan anlaşma, Avusturya'nın iş gücü ihtiyacını karşılamak ve ekonomik yardımlaşmayı amaçlamıştır. Anlaşma sonrasında 1963 yılında Avusturya'da 1.520 Türk işçisi bulunurken, 1964 yılında bu rakam 3.793'e yükselmiştir. Avusturya, sürekli göçü engellemek için bir yıllık iş gücü değişimi planı yaparak misafir işçileri davet etmiştir. Ancak, bu kısa süreli oturumlar nedeniyle işçiler bazı siyasi ve sosyal haklardan mahrum kalmışlardır (Çakır, 2015: 134).

1961-1971 döneminde Avusturya'daki yabancı nüfus içinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının oranı küçük bir yüzdeyken, bu oran 1981'e gelindiğinde önemli ölçüde artmıştır. Özellikle Viyana'da Türk nüfusunun artışı belirginleşmiştir. 1971 yılından itibaren Türkiye'den gelen göçmen işçiler özellikle batı eyaletlerini

tercih etmiştir. Sanayileşme, özellikle tekstil ve metal endüstrisi gibi sektörlerde Avusturya'nın batı eyaletlerinde yoğunlaşmıştır. 1971'deki nüfus sayımına göre Avusturya'da yaşayan Türklerin yüzde 13'ü kadındı. Türk işçilerinin sayısı 1970 yılında 16.816 iken, 1974'te 29.999'a yükselmiştir. 1981'e gelindiğinde ise bu rakam 29.069'a düşmüştür. Yabancı işçi oranı içinde Türkiye'den gelenlerin oranı yüzde 16,9'a ulaşmıştır. 1983 yılında Türk işçi sayısı 27.563'e düşerken, yabancı işçiler içindeki oranı yüzde 19'a yükselmiştir (Çakır, 2015: 134). 1973 yılından itibaren Türkiye'den Avusturya'ya kadın göçmenlerin sayısı artmaya başlamış ve Viyana'daki Türkiye vatandaşı kadın nüfus oranı önemli ölçüde artmıştır.

1973 yılındaki petrol krizi sonrasında yabancı işçi alımı durdurulmuş, ancak Türkiye'den Avusturya'ya göçler, aile birleşmeleri nedeniyle devam etmiştir. Türkiye'deki siyasi gerginlikler, Avusturya'ya göç ve iltica başvurularını arttırmıştır. 1975 yılında sadece 1 Türkiye vatandaşı iltica başvurusunda bulunurken, 1980 yılında bu rakam 120'ye yükselmiştir (Gelekcı, 2014: 185). Bu dönemde, Avusturya Türkiye'den siyasi göçü deneyimlemiştir. Siyasi nedenlerle iltica edenler, misafir işçilerden farklı olarak daha farklı bir konumdaydı. 1980'lerden itibaren misafir işçiler artık ailelerini de Avusturya'ya getirmiş ve geri dönüş planları yavaş yavaş azalmıştır. 1980'lerin sonunda ise Avusturya'da önemli bir Türk işçi artışı yaşanmıştır. 1988'de 34.205 Türk işçisi bulunurken, 1991'de bu rakam 56.563'e yükselmiştir. Ancak, 1990 yılında Avusturya, Türkiye için vize zorunluluğu getirmiş ve bu durum yasa dışı göçü arttırmıştır. Tahminlere göre sadece 1991 yılında yasal olarak çalışmayan 90.000 yabancı işçinin en az üçte biri Türkiye vatandaşıydı. 1990'lı yıllarda Avusturya'daki Türkiye vatandaşlarının sayısı hızla artmaya başlamıştır.

Özellikle aile birleşimi yoluyla gelenlerin bu artışta önemli bir etkisi olmuştur. Avusturya, mevcut yasal düzenlemelerde henüz aile birleşimine engel olacak bir düzenleme yapmamıştır. İş gücü göçüne yönelik yasal düzenlemeler olmasına rağmen, evlilikler yoluyla gelen göçler devam etmiştir (Coleman, 2008: 455). Bu şekilde Avusturya'ya göç olayı 1980'lerden itibaren hızla artmıştır. Avusturya, bu soruna çözüm bulabilmek için göç ve aile birleşiminin kontrol altına

alınmasına yönelik yasal düzenlemelere başvurmuştur. Bu kapsamda 1997’de yabancılara ilişkin yasa yeniden düzenlenmiş ve iş gücü göçmenlerinin entegrasyonuna odaklanılmıştır.

Avusturya, nüfusunun neredeyse %21’ini göçmenlerin oluşturduğu bir ülke olmasına rağmen bu gerçeği genellikle dile getirmekten kaçınmıştır. Türk göçmenleri, kalıcı yerleşecek vatandaşlar olmaktan ziyade, genellikle ekonomik politikaların bir parçası olarak görülmüş ve bu göçmenlerin ülkeye uyumu ve topluma entegrasyonu konularında politika geliştirmek konusunda uzun yıllar ihmal edilmiştir. Avusturya’nın göç ve entegrasyon politikasındaki gelişmeler üç tarihsel döneme ayrılmaktadır (Permoser & Rosenberger, 2012: 39)

- **İlk dönem**, 1960’lı yıllarda başlamış ve Avusturya’nın hem kendisi hem de göçmen Türkler tarafından misafir işçi olarak kabul edildiği zaman dilimidir. Bu dönemde göçmenlerin kalıcı olarak yerleşeceği öngörülmediği için entegrasyon politikaları geliştirilmemiştir.
- **İkinci dönem**, 1970-1990 yılları arasında, nüfusun kontrolsüz bir şekilde artmasıyla göçmen sorununun siyasi söylemlerin odağı hâline geldiği zaman dilimidir. Göçmenlerin kalıcı olarak kaldığı ve aile birleşmeleriyle nüfusun artmaya devam ettiği dönemde, göçmen sorunu önemli bir mesele hâline gelmiştir. Bu dönemde, özellikle Soğuk Savaş döneminde Doğu Avrupa’dan gelen mültecilerin de etkisiyle göçmen sorunu daha da artmıştır.
- **Son dönem** ise 1990’lı yıllarda başlamış ve günümüze kadar devam etmektedir. Bu dönemde göçmenlerle ilgili tartışmalar, kültürel ve güvenlik temaları etrafında şekillenmeye başlamıştır. Aşırı sağ partilerin etkisiyle, göç ve entegrasyon politikaları göçmenlere karşı daha sert bir tutum almaya başlamıştır.

Müslüman nüfusun artması, özellikle Orta Doğu ve Afrika’daki savaşlardan kaçan mültecilerin etkisiyle, kültürel uyum ve güvenlik konularında endişeleri artırmıştır. 2000’li yıllardan itibaren Avusturya’da göçmenlerle ilgili entegrasyon sorunu, güvenlik sorunu olarak ele alınmaya başlanmıştır. Özellikle 11 Eylül

2001'deki saldırılar ve sonrasındaki olaylar, göçmen sorununu daha da sorgulanır hâle getirmiştir (Başyemenici, 2023: 64).2010 yılında, tüm yerel yönetimlerle federal yönetim, göçmenlerin uyumuna yönelik bir eylem planı altında anlaşmıştır. Entegrasyon sorununu çözmek için bazı düzenlemeler yapılmış ve 2011 yılında İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak Entegrasyon Sekreterliği kurulmuştur. Göçmenlerle ilgili oturum yasası gibi düzenlemeler yapılmış ve yeni gelen göçmenlerin entegrasyonu için çeşitli adımlar atılmıştır.

Avusturya'da Müslümanlar için manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin sağlanması başlangıçta kolay bir süreç olmamıştır. Müslüman göçmenlerin entegrasyon zorlukları, dünya görüşleri, kültürel farklılıkları, sosyal yapılarındaki değişimler ve manevi destek sağlayacak personelin yeterli beceri ve eğitim eksiklikleri gibi engeller, bu tür hizmetlerin alınmasını geciktirmiştir. Müslümanların Avusturya'daki hastanelerden manevi rehberlik hizmeti alabilmeleri 1990'lı yıllarda başlamıştır. Dönemin AİT Başkanı Ahmad Abdelrahimsai, din dersi öğretmenlerinin hastanelerde görevlendirilmesini önermiştir. Bu öneri üzerine Viyana Araştırma Fakültesi ile yapılan görüşmeler sonucunda hastane bünyesinde bir mescit ve manevi rehberlik ofisi açılmıştır. Hastaneye her gün farklı öğretmenler gelerek hasta ziyaretlerinde bulunmuşlardır. Ayrıca, doktor, öğretmen, hemşire ve imam gibi farklı branşlardan öğrenciler, kendi istekleri doğrultusunda hastaneye gelerek hasta ziyaretlerinde bulunmuşlardır. Bu dönemlerde Müslümanlara yönelik manevi rehberlik hizmeti veren resmî bir kuruluş bulunmamaktadır. Avusturya'da Müslüman nüfusun artmasıyla birlikte Müslüman hastaların sayısı da artmıştır. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla 2001 yılında AİT'in girişimleriyle "Müslümanları Ziyaret ve Sosyal Hizmetler Derneği" kurulmuştur (Başyemenici, 2023: 64). Derneği kuranlar arasında öncelikle Müslüman kadınlar bulunmaktadır. Viyana'daki AKH Hastanesi ve Kaiser-Franz-Josef Hastanesi'nde Müslüman manevi rehberler yerleştirilerek hasta ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Bu görevliler, gönüllülük esasına göre hizmet vermektedirler. Ancak, gönüllü rehberlerin asıl mesleklerinin farklı olması nedeniyle tam anlamıyla profesyonelleştiklerini ve istenilen düzeyde hizmet sağlayabildiklerini söylemek güçtür.

Son yıllarda Avusturya’da psikolojik hizmetler, devlet veya eyalet yönetimi tarafından desteklenmektedir ve bu konuda yasal düzenlemeler mevcuttur. 2009 yılına kadar sadece Katolik, Ortodoks ve Protestan kiliseleri için yasal düzenlemeler bulunurken, 2012 yılında Museviler ve 2015 yılında İslam Yasası ile Müslümanlar da bu destekten faydalanabilmektedirler (Başyemenici, 2023: 65). Hastanelerde ve cezaevlerinde manevi destek sağlama hakkına sahiptirler ve bu kapsamda pek çok hastanede mescitler açılmıştır.

Avusturya’ya ilk geldikleri yıllarda Müslümanlar, birbirlerine destek olmak ve birlikte hareket edebilmek amacıyla dernekler kurmuşlardır. Öte yandan bu dernekler, İslam derslerinin verildiği yerler olarak da hizmet görmüştür. Bunun yanı sıra, din derslerinin verildiği diğer mekânlar arasında camiler ve mescitler gibi ibadet alanları da yer almaktadır (Sezgin, 2019: 871). Camiler, bu özelliğini zaman içinde korumuş ve din eğitimi için önemli merkezler hâline gelmiştir. Avusturya’da devlet, göçmenlerin tekrar ülkelerine dönmelerini beklemiş ve bu nedenle göçmen işçilerin çocuklarının Avusturya’daki okullara devam etmelerini geçici bir durum olarak görmüştür. Bu durum karşısında göçmen çocuklara yönelik özel programlar veya destekler sağlanmamıştır.

İlk dönemde din eğitimi çalışmaları, belirli bir plan veya müfredat olmadan sadece Kur’an öğretimi üzerine odaklanarak şekillendirilmiştir. Bu yaklaşımda temel amaç, çocukların Kur’an okumayı öğrenmeleri ve sureleri ezberlemeleridir. Ancak, bu dönemde genellikle belirli bir planlama olmaması nedeniyle, öğrencilere 32 farz veya 54 farz gibi bilgilerin öğretilmeye çalışıldığı bilinmektedir (Türkmen, 2019: 51). Fakat, bu öğretimde belirli bir yöntem veya metodun kullanılmaması, öğrencilerin başarı düzeylerini ve öğrendiklerini hayatlarına uygulama yeteneklerini tespit etmeyi zorlaştırmaktadır.

İşçi göçü döneminde, Batı Avrupa’ya gelen göçmenlerin dinî ihtiyaçlarına yönelik herhangi bir hazırlık yapılmamıştır. Bu durum, genellikle kırsal kesimden gelen göçmenlerin eğitim seviyesinin düşük olmasıyla birlikte, din eğitimi alanında yetişmiş insan sayısının yetersizliğine de yansımıştır (Türkmen, 2019: 52).

Genellikle, eğitimcilerin çoğu Kur'an kursu mezunu ya da özel derslerle yetişmiş kişilerdir ve pedagojik formasyon bilgisinin eksikliği ile alan bilgisinin yetersizliği gibi sorunlarla karşı karşıyadır.

İlk gelen nesil, din eğitimi çalışmalarını genellikle evlerinde başlatmıştır. Ancak, bu çalışmalar zamanla artan bir katılım nedeniyle namaz kılınan mekânlara taşınmıştır. Bu mekânlarda yapılan eğitimler, genellikle sınıf ortamından uzak ve öğrencileri motive eden bir düzenlemeden yoksundur. Bu dönemdeki din eğitimi çalışmaları, genellikle gönüllülük esasına dayalı olarak yürütülmüş ve belirli bir müfredat planı olmadan gerçekleştirilmiştir (Türkmen, 2019: 53). Öğrencilerin yaş seviyeleri dikkate alınmadan genellikle karma sınıflar oluşturulmuş ve bazen cinsiyete dayalı mekânlar ayrılmıştır. Ancak, eğitimlerin sınıf ortamından uzak yerlerde verilmesi, öğrenciler için cazip hâle getirilememiştir; bu da çocukları bu eğitimlere katılmak konusunda zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır.

Avusturya'da İslam din derslerinin yasal dayanağı, 1949'dan bu yana geçerli olan Din Dersi Eğitimi Yasası'dır (Başyemenici, 2023: 68). Bu yasaya göre din dersleri, hukuken tanınmış olan kilise veya cemaatler tarafından verilmekte ve yönetilmektedir. İlgili kilise veya cemaatler, ders müfredatını, kullanılacak materyalleri ve öğretmen seçimini belirlemektedir.

Avusturya'daki okullarda 1982-83 eğitim-öğretim yılından itibaren İslam din dersi okutulmaya başlanmıştır. Öğrenciler, 14 yaşını doldurduklarında ailelerinin ve kendi rızalarıyla İslam derslerine katılmama hakkına sahiptirler. Ancak, Müslüman ailelerin yarısı çocuklarını bu derslere göndermektedir. İslam din derslerinin müfredata alınmasıyla birlikte, velilerin bu derslerden beklentilerinde zamanla değişiklikler meydana gelmiştir. İlk yıllarda din dersleri vatan bilgisi dersleri gibi algılanırken, daha sonra her dinî topluluğun kendi dilinde verilmesi talep edilmiştir. Ancak, AİT, derslerin Almanca olarak verilmesini tercih etmiştir. Bunun sebepleri arasında, Müslüman toplumun heterojen yapısı ve ortak bir iletişim dili oluşturulması pratik amaçları olduğu kadar, pedagojik nedenler de bulunmaktadır. İslam din derslerini verecek olan öğretmenlerin yeterliliğini AİT belirler ve bu öğretmenlerin

maaşlarını Avusturya hükümeti karşılamaktadır (Başyemenici, 2023: 70). Öğretmenlerin yetiştirilmesi ise 1998 yılından bu yana İslam Din Eğitimi Akademisi (İRPA) tarafından gerçekleştirilmektedir. 2005 yılında Yükseköğretim Yasası ile İRPA, uzmanların yetiştirilmesine yönelik özel bir birim hâline gelmiştir. 2006-2007 eğitim-öğretim yılından itibaren, Viyana Üniversitesi'nde Din Eğitimi Araştırma Birimi'nin faaliyetleriyle İRPA, Almanca eğitim veren bir yüksekokul formuna dönüşmüştür. Okullarda okutulan İslam din derslerinin içeriği genellikle Kur'an-ı Kerim, ahlak bilgisi, namaz, siyer ve diğer dinlerle ilgili genel bilgilerden oluşmaktadır.

Avusturya'da İslami okullar olarak adlandırılan eğitim kurumları, 1962 yılında çıkarılan Özel Okullar Kanunu (Privatschulgesetz) çerçevesinde kurulmuştur. Bu kanun, dinî veya mezhepsel kurumların kurulmasını mümkün kılmış ve Müslümanlar da dinî grup statüsünde değerlendirildikleri için bu haklardan yararlanmışlardır. Özellikle Avusturya İslam Toplumu (AİT)'nin kurulmasının ardından, Müslümanların ihtiyaçlarına göre birçok anaokulu, ilkökul, ortaokul, lise, yüksekokul ve üniversitede bölümler kurulmuştur. Bu okulların çoğunluğu, Müslüman nüfusun yoğun olduğu Viyana'da yer almaktadır (Khorchide, 2009: 16). Avusturya'da dinî cemaatler ve sivil toplum kuruluşları tarafından her düzeyde eğitim veren birçok kurum bulunmaktadır. Bu kurumlar, Avusturya'da yaşayan Müslümanların eğitim ihtiyaçlarını karşılamakta ve öğrencileri hem İslam kültürüne hem de çağın gereksinimlerine uyumlu bireyler olarak yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bunlar arasında Viyana Özel İslam İlkokulu, Viyana Özel İslam Fen Lisesi, Dr. Abdullah-Karl Hammerschmidt İslami ve Mesleki Sosyal Eğitim Okulu, Avusturya İslam Enstitüsü ve Viyana Üniversitesi İslam Din Pedagojisi gibi kurumlar öne çıkmaktadır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Avusturya İslam Tarihi

Avusturya'da 1912 yılında İslam'ın resmî bir din olarak kabul edilmesi, ülkede yaşayan Müslümanların statülerinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. 1912 İslam Kanunu'nun kabulüyle birlikte Müslümanlar, Avusturya'daki diğer tanınmış dinlerin mensuplarıyla benzer haklara kavuşmuşlardır. Bu, kamu hizmetleri ve diğer sosyal alanlarda adalet ve eşitlik ilkesinin uygulanmasına olanak tanımıştır (Potz, 2008: 85).

1979 yılında Avusturya İslam Cemaati'nin kurulması ise Müslüman toplumunun daha iyi organize olmasını sağlamıştır. Bu cemaat, Müslümanların ihtiyaçlarını karşılamak, dinî işlerini yönetmek ve toplumlarını temsil etmek için merkezi Viyana'da faaliyet gösteren bir kuruluş olarak hizmet vermektedir (RGeBl. No. 159/1912). Avusturya İslam Cemaati'nin kurulmasıyla birlikte, Müslümanlar kendi dinî inançları ve pratikleri konusunda daha fazla özgürlük ve destek bulmaya başlamışlardır. Bu da ülkede dinî çeşitliliği ve hoşgörüyü güçlendirdi ve toplumsal uyumu arttırmıştır (RGeBl., 1912).

Avusturya'da, 1987 yılında Anayasa Mahkemesi'ne yapılan başvuru sonucunda, 1912 yılında yayımlanan İslam Yasası'nda yapılan değişikliklerle, Sünni Müslümanların yanı sıra Şii Müslümanların da hakları tanınmıştır. Bu değişiklikler, Avusturyalı Şiiilerin kendilerini tanımlamasını daha kolay hale getirmiştir (Potz, 2008: 86). 1982/83 öğretim yılından itibaren, devlet okullarında İslam din dersi (Islamischen Religionsunterricht an öffentlichen Schulen, 1988) zorunlu hâle getirilmiştir. Bu adım, Müslüman öğrencilerin dinlerini daha iyi anlamaları ve pratiklerini sürdürmeleri için bir fırsat sağlamıştır. Bununla birlikte, toplumsal uyumu teşvik etmek ve dinî çeşitliliği desteklemek amacıyla önemli bir adım olarak kabul edilmiştir.

Avusturya'da İslam dinî eğitimi, devlet tarafından tanınan resmî müfredat çerçevesinde yürütülmektedir ve Müslümanların dinî özgürlükleri anayasal olarak güvence altındadır. Bu eğitimler, Avusturya İslam Cemaati (İslamische Glaubensgemeinschaft in Österreich - IGGÖ) tarafından belirlenen kriterlere uygun pedagojik formasyona sahip yaklaşık 400 öğretmen tarafından verilmektedir (Potz, 2008: 87). IGGÖ, ülkedeki Müslüman cemaatin resmî dinî temsilcisi olarak din eğitiminde ve ibadetlerin düzenlenmesinde merkezi bir role sahiptir. Bu öğretmenlerin maaşları Avusturya Hükûmeti tarafından ödenmektedir.

2006/07 yılında Viyana Üniversitesi bünyesinde “İslam Din Eğitimi Araştırma Birimi” kurulmuştur. Avusturya'da Müslümanlar, diğer dinlere inananlar gibi ibadethane açma ve ibadet etme özgürlüğüne sahiptir. Okullarda okutulan din derslerinin içeriği genellikle Kur'an-ı Kerim, namaz, ahlak bilgisi, siyer ve diğer dinler hakkında genel kültür bilgisi gibi konuları içermekte ve dersler uygulamalı olarak verilmektedir. Ülkedeki kamu yayıncılığı yapan kuruluşlar, haftanın belirli gün ve saatlerinde Hristiyanlık ve İslam dinî ile ilgili programlar hazırlayıp yayımlamaktadır (ORF, 2014). Örneğin, “İslam'ın Sesi” adlı program, Müslümanlar tarafından hazırlanıp sunulmaktadır. Ayrıca, 2008 yılında yaklaşık 4.000 kapasiteli Viyana Müslüman Mezarlığı'nın açılması, Müslümanların dinî pratiklerini yerine getirmeleri ve toplum içinde entegrasyonlarını sağlamaları açısından önemli bir adımdır. Bu tür mekânlar, Müslüman toplumunun ihtiyaçlarını karşılamak ve kültürel olarak kendilerini ifade etmelerine olanak tanımak açısından büyük önem taşımaktadır.

Avusturya'da 1912'den bu yana yürürlükte olan yasanın günümüz koşullarına uygun bir şekilde yeniden düzenlenmesi için üç yıl önce başlatılan çalışma, çeşitli önemli faktörlerin etkisi altında yürütülmektedir. Bu çalışmanın temelinde, giderek artan endişe verici radikal İslamcı hareketler ve terör olayları yer alsa da, kilise etkisinde kalan siyaset de belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu süreçte, Avusturya İslam Cemaati (IGGÖ) ve diğer inanç gruplarından temsilcilerle yapılan değişik görüşmeler önemli bir rol oynamıştır. Bu görüşmelerde paydaşların görüşleri alınmış ve farklı din ve inanç topluluklarının perspektifleri dikkate alınarak yasal

düzenlemeler üzerinde çalışılmıştır. Amacı hem toplumsal uyumu güçlendirmek hem de radikal eğilimleri engellemek olan bu çalışma, dinî özgürlükleri koruyarak toplumun tüm kesimlerine adil bir şekilde hizmet etmeyi hedeflemektedir. Ancak, kilise etkisinde kalan siyasetin yön verdiği bu süreç, çeşitli tartışmalara ve zorluklara da neden olmaktadır.

Avusturya’da sunulan yeni tasarıyla ilgili görüşler çeşitli yönere doğru ayrılmaktadır. Bazıları, bu adımın ülkenin güvenliği ve toplumsal bütünlüğü için önemli bir adım olduğunu düşünmektedir. Diğerleri ise bu tasarının Müslüman toplulukları hedef aldığını ve din özgürlüğünü kısıtladığını iddia etmektedir (TİDSAD, 2015). Ancak her iki görüşün de yanında, bu tasarının detaylı bir şekilde incelenmesi ve tartışılması gerektiği konusunda genel bir mutabakat bulunmaktadır. Tasarı, küçük ölçekli cami derneklerinin tüzüklerini değiştirerek İslam cemaati altında toplanmalarını veya faaliyetlerine son vermelerini öngörmektedir. Bu, belirli bir düzenlemeye tabi olmayan ve kontrol altında olmayan çok sayıdaki küçük derneğin etkinliklerini düzenlemek ve takip etmek için daha etkili bir yol sağlayabilmektedir. Ancak, bazı kesimler bu düzenlemelerin din özgürlüğünü kısıtladığına ve Müslüman toplulukları hedef aldığına inanmaktadır. Özellikle, Müslüman cemaatlerin kurduğu derneklerin tanınması veya lağvedilmesi yetkisinin başbakana verilmesi eleştirilmektedir. Bu, din özgürlüğüne müdahale olarak algılanabilmekte ve toplumsal gerilimlere yol açabilmektedir. Ayrıca, dinî cemaatlerin etkinliklerinin “güvenlik” gerekçesiyle iptal edilebileceği hükmü de bazıları tarafından endişeyle karşılanmaktadır (APA-OTS, 2014). Bu, dinî özgürlüklerin keyfî bir şekilde kısıtlanabileceği endişesini doğurmakta ve belirsizlik yaratmaktadır. Öte yandan, Viyana Üniversitesi’nde kurulacak İslam Teoloji Fakültesi’nin Alevî ve Sünnî ekollerini esas alan iki bölüm açması, din eğitimi alanında çeşitliliği teşvik etme açısından olumlu bir adım olarak değerlendirilmektedir. Bu, camilerde görev alacak din görevlilerinin daha çeşitli bir eğitim almasını ve toplumun farklı kesimlerini temsil etmelerini sağlayabilmektedir.

Yeni yasa ile önemli değişikliklerin gerekleştii açıktır. Bu yasa ile, küçük ölçekli cami derneklerinin tüzüklerini değiştirek İslam cemaati altında toplanmaları veya faaliyetlerine son vermeleri gerekmektedir (Potz, 2008: 89). Ayrıca, dinî cemaatlerin etkinliklerinin “güvenlik” gerekçesiyle iptal edilebileceği ve başbakanın Müslüman cemaatlerin kurduğu dernekleri tanıma veya lağvetme yetkisinin olduğu belirtilmektedir. Viyana Üniversitesi’nde kurulacak İslam Teoloji Fakültesi’nin Alevi ve Sünni ekollerini esas alan iki bölüm açması da önemli bir değişiklik olarak görülebilmektedir.

Bu yasal düzenlemelerin arkasında Müslümanların tutumlarının ne şekilde yer aldığını analiz etmek önemlidir. Bu yasal değişikliklerin Müslüman topluluklar üzerindeki etkisi ve onların bu konudaki tutumları dikkate alınmalıdır. Ayrıca, bu tür yasal düzenlemelerin Müslüman topluluklar arasındaki çeşitli görüş ve mezhep farklarına nasıl yansıdığı da analiz edilmelidir.

2.2. Avusturya Eğitim Sistemi ve Din Eğitimi

Avusturya’da çocuklar üç yaşını doldurduktan sonra bir anaokuluna devam edebilmektedir. Ancak, önemli bir ayrıntı şudur ki, anaokulu eğitim sisteminin resmî bir parçası olmayıp, bu nedenle çocukların katılımı tamamen gönüllüdür. Bu yaklaşım, çocukların ve ailelerin eğitime ne zaman başlamak istediklerine karar vermelerine olanak tanımaktadır. Anaokulu, çocukların sosyal, duygusal ve zihinsel gelişimlerine katkıda bulunmak için bir fırsat sunmakta, ancak zorunlu olmamaktadır (Archan vd., 2006: 44). Avusturya’da bu esneklik, çocukların ve ailelerin ihtiyaçlarına ve tercihlerine saygı duyan bir eğitim anlayışının bir yansımasıdır. Bu şekilde, her çocuğun eğitim yolculuğu kendi benzersiz hızında ve gereksinimlerine uygun olarak ilerlemektedir. Bu, eğitimde çeşitliliği teşvik etmekte ve çocukların bireysel farklılıklarını dikkate almaktadır.

Avusturya’da genel zorunlu eğitim altı yaşında başlar ve dokuz yıl sürmektedir. Bu süre boyunca, aileler özel okullar ile devlet okulları arasında seçim yapma imkânına sahiptir, ancak özel okulların oranı düşüktür ve devlet okulları daha yaygındır. Devlet okullarında eğitim ücretsizdir, böylece eğitim hizmetlerine erişim

daha adil ve yaygın olmaktadır. Avusturya'daki okul sistemi, çocukların ve ebeveynlerinin farklı gereksinimlerini ve ilgi alanlarını dikkate alarak çeşitli eğitim seçenekleri sunmaktadır. Öğrencilerin farklı öğrenme stilleri ve yetenekleri göz önünde bulundurularak çeşitli eğitim yolları oluşturulmuştur. Bu yaklaşım, her öğrencinin kendi potansiyelini keşfetmesini ve geliştirmesini sağlamaktadır (Schneeberger ve Arthur, 2007: 44). Avusturya'daki eğitim sistemi, toplumun genel eğitim düzeyini artırmayı ve bireylerin kişisel ve profesyonel hedeflerine ulaşmalarını desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, eğitim çeşitliliği ve esnekliği, öğrencilere kendilerini en iyi şekilde ifade etme ve başarılı olma fırsatı sunmaktadır. Bu da ülkenin gelecekteki başarısı için önemli bir temel oluşturmaktadır.

Avusturya'da eğitim sistemi, her çocuğun bireysel ihtiyaçlarını karşılamayı ve potansiyelini en üst düzeyde geliştirmeyi hedeflemektedir. Eğitim kariyeri, dört yıllık ilkokul (Volksschule) ile başlamaktadır. Ancak, zorunlu eğitim yaşına gelmiş olmalarına rağmen okul için yeterli olgunluğa sahip olmayan çocuklar için ana sınıfı kademesi sunulmaktadır. İlkokullar, öğrencilere sosyal, duygusal, zihinsel ve bedensel yeteneklerini geliştirme fırsatı sağlamaktadır. Özel eğitim ihtiyacı olan çocuklar için ise özel ihtiyaçlarına göre uyarlanmış bir özel eğitim okulu (Sonderschule) seçeneği yanı sıra entegratif bir eğitim ortamı da sunulmaktadır (Schneeberger, 2007: 61). Bu, her çocuğun özel eğitim ihtiyacına duyarlı bir şekilde yaklaşılmasını ve topluma katılımını teşvik etmektedir. Avusturya'daki eğitim sistemi, çeşitliliği kucaklayarak her çocuğun potansiyelini keşfetmesine ve geliştirmesine olanak tanımaktadır. Bu sayede, toplumun her kesiminden gelen bireylerin başarılı bir şekilde entegre olmaları ve katkıda bulunmaları sağlanmaktadır. Bu yaklaşım, eğitimde adalet ve kapsayıcılığı temel ilke olarak benimseyerek, her çocuğun eğitim hakkını en iyi şekilde sağlamayı amaçlamaktadır.

Ortaöğretimde I. seviyeye geçildiğinde, öğrencilerin seçebileceği iki farklı okul tipi bulunmaktadır: Ortaokul (Hauptschule) ve genel eğitim veren bir lisenin alt kademesi (AHS Unterstufe). Özel eğitim teşvik gereksinimi olan öğrenciler ise özel eğitim okullarında beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci sınıflara devam etmektedir.

Ortaokullar (Hauptschulen), öğrencilere hem ortaöğretimin II. seviyesine geçmelerini sağlayan hem de meslek hayatına hazırlayan bir temel genel eğitim sunmaktadır. Genel eğitim veren liselerin alt kademeleri ise kapsamlı ve geniş bir genel eğitim sağlamaktadır. Beşinci ve altıncı sınıflarda ortaokul ile genel eğitim veren liselerin alt kademesinin eğitim programları birbirine denktir (Archan vd., 2006: 48). Yedinci sınıftan itibaren genel eğitim veren liselerde farklı ağırlıkları olan üç eğitim yönelimine ayrılma söz konusudur: Latince içeren klasik liseler, matematik ve geometriye ağırlık veren ortak kısmı olmayan liseler ve ekonomi ağırlıklı ortak kısmı olmayan liseler. Bu sayede öğrenciler ilgi ve yeteneklerine göre daha özelleştirilmiş bir eğitim almaktadır.

Ortaöğretimde II. seviyeye geçiş, öğrencilerin eğitim yolculuklarında önemli bir dönemeçtir. Bu aşamada, son zorunlu eğitim yılına gelinir ve öğrencilerin kendi ilgi ve yeteneklerine göre farklı eğitim yönlerine yönelme imkânı doğmaktadır. Öğrenciler, mesleki eğitim ve genel eğitim arasında bir tercih yapmaktadır. Mesleki eğitim, çıraklık eğitimi çerçevesinde (Lehre), mesleki eğitim veren orta dereceli bir okulda veya mesleki eğitim veren lise düzeyinde alınabilmektedir. Diğer yandan, genel eğitim veren liselerin üst kademesinde genel eğitim devam etmektedir (Weiß & Tritscher-Archan, 2008: 38). Günümüzde, öğrencilerin yaklaşık %80'i ortaöğretim – I. seviyesinden sonra mesleki kariyerlere yönelmektedir. Bu, eğitim sisteminin öğrencilere çeşitli kariyer seçenekleri sunarak onların ilgi ve yeteneklerine uygun bir şekilde yönlendirilmesini sağlamaktadır. Öte yandan, iş gücüne nitelikli bireyler kazandırılmasına da katkı sunmaktadır. Bu aşama, öğrencilere gelecekteki kariyer hedeflerine daha iyi hazırlanma ve potansiyellerini en üst düzeye çıkarma fırsatı tanımaktadır.

Genel eğitim veren liselerin üst kademeleri, öğrencilere üniversite eğitimine hazırlık niteliğinde derinlemesine bir genel eğitim vermektedir. Bu liselerde öğrenciler, geniş bir ders yelpazesıyla karşılaşmakta ve çeşitli akademik disiplinlerde bilgi ve becerilerini geliştirmektedir. Dört yıl süren bu eğitim süreci, Matura ile sona ermekte ve bu sınavı başarıyla tamamlayan öğrenciler, yükseköğretim kurumlarına genel giriş hakkı kazanmaktadır. Bu süreç boyunca öğrencilere yalnızca akademik

2.3. Avusturya'daki Türk-İslam Algısı

Avusturya'nın İslam ile olan ilişkileri, tarihsel olarak köklü bir geçmişe sahiptir. Osmanlı döneminde Avusturya ile İslam arasındaki ilişkiler büyük ölçüde savaşlar çerçevesinde şekillenmiş, Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından işgal edilmesinin ardından ise göçmen ilişkilerine dönüşmüştür. Bu bağlamda Avusturya'nın, ülkedeki Müslümanların dinî yaşam şartlarını iyileştirmeye yönelik bazı yasal düzenlemeler yaptığı görülmektedir. Ancak bu olumlu gelişmeler, 1938 yılında Adolf Hitler'in Avusturya'yı ilhak etmesiyle sona ermiştir. Hitler'in ilhakı, Avusturya'da İslam'a dair yürürlükte bulunan tüm yasal düzenlemeleri geçersiz kılmıştır.

Nazi rejiminin çöküşüyle birlikte, II. Dünya Savaşı sonrasında Avusturya'da II. Cumhuriyet'in kurulması, dinî azınlıkların haklarının yeniden ele alınmasını sağlamıştır. Bu süreçte Avusturya hükümeti, İslam'ı yeniden meşru bir zemin üzerinde konumlandırma çabalarına girişmiştir. Bu çerçevede 1912 yılında çıkarılan ve 1938'de geçersiz sayılan yasa tekrar yürürlüğe konmuştur. 1960'lı yıllarda Avusturya'daki Müslüman göçmen nüfusunun artmasıyla birlikte, Türk kökenli Müslümanların örgütlenme talebi doğrultusunda Islamische Gemeinschaft Milli Görüş (IGMG) adlı teşkilatın resmî olarak kurulmasına ve faaliyet göstermesine izin verilmiştir. Bu gelişme, göçmen Müslüman toplulukların kendi dinî, kültürel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurumsal bir çatı altında örgütlenmelerine zemin hazırlamıştır. 1988 yılında ise 1912 tarihli İslam Yasası yeniden düzenlenmiş; bu düzenleme, yasanın yalnızca belirli Müslüman grupları kapsadığı ve İslam'ın kapsamını daralttığı yönündeki eleştiriler dikkate alınarak, daha geniş bir uygulama alanı sağlayacak biçimde genişletilmiştir. Böylece, yasa Avusturya'daki tüm Müslüman toplulukları kapsayacak şekilde yeniden yapılandırılmıştır (Topçu, 2019: 40).

Avusturya, İslam dinini resmî olarak tanıyan bu yasal düzenleme ile Müslüman topluluklara diğer tanınmış dinî gruplarla eşit muamele hakkı tanımıştır. Söz konusu düzenleme, Avrupa genelinde de dikkat çeken bir örnek olmuş ve

Müslüman toplulukların dinî haklarının tanınması konusunda önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir (Tek, 2014: 50). Bu yasa aracılığıyla Müslümanlara çeşitli haklar sağlanmıştır. Bu haklar arasında, kendi okullarını açma, İslam din derslerini organize etme, öğretmen atamalarını yapma, öğretmenlerin yetiştirilmesini sağlama, imamların Avusturya'ya gelmesini ve eğitimini düzenleme, cenaze hizmetlerini organize etme ve özel dinî okullar açarak bu faaliyetleri yürütme gibi yetkiler bulunmaktadır. Bu düzenleme, Avusturya'nın İslam'a yönelik yaklaşımında bir dönüm noktası olmuş ve ülkedeki dinî çeşitliliğin resmî olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Ayrıca, Avusturya'nın bu politikası, diğer Avrupa ülkeleri için de bir model teşkil ederek, dinî gruplar arasında eşitlik ve tanınma konularında atılabilecek adımlara dair önemli bir örnek oluşturmuştur.

Avusturya'nın İslam politikası, 1990'lı yılların başlarına kadar görece hoşgörülü bir çizgide devam etmiştir. Ancak bu dönemin ardından, Avusturya'nın Avrupa Birliği'ne (AB) üye olması ve ülkedeki Müslüman nüfusun görünür şekilde artması, bu politikada önemli değişimlere yol açmıştır. AB üyeliğinin getirdiği Hristiyan temelli birlik anlayışı çerçevesinde, tarihsel kökenleri Osmanlı dönemine dayanan İslam karşıtlığı ve düşmanlığı yeniden ortaya çıkmıştır. Avusturya'daki İslam karşıtı söylemin artmasında, diğer Batılı ülkelerin benimsediği İslam karşıtı politikalar da etkili olmuştur (Sezgin, 2019: 871).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, Avrupalı devletlerin "ortak değerler" etrafında birleşebilmek için yeni bir "öteki" arayışına girdiği ve bu bağlamda İslam'ı terörizmle özdeşleştirdiği görülmektedir. Bu süreç, Avrupa genelinde İslam'a yönelik önyargıların ve düşmanlığın güçlenmesine yol açmıştır. 1980'lerden itibaren Avrupa'da yaygınlaşan İslamofobik söylemler, Avusturya'da da aşırı sağ partilerin güç kazanmasına neden olmuştur (Eurobarometer, 2008: 33). Özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Avusturya'da da Türk ve Müslüman topluluklara yönelik önyargılar ve baskılar artmış; bu baskılar, 2003 İstanbul, 2004 Madrid, 2005 Londra ve 2015 Paris terör saldırılarının ardından zirveye ulaşmıştır.

Ayrıca 2008 küresel ekonomik krizi ve 2010 yılında başlayan Arap Baharı, Avrupa’da göçmen krizine yol açmış, bu krizler İslam’ın radikalleştirilmesi ve yeni düşman figürlerinin yaratılması süreçlerini beraberinde getirmiştir (Tek, 2014: 53). Bu durum, Avrupa genelinde İslam’a yönelik önyargıların kalıcı bir kimlik koduna dönüşmesine sebep olmuştur. 11 Eylül saldırıları ve Avrupa’daki devam eden terör eylemleri, Avusturya’da yaşayan Müslüman göçmenlerin toplum nazarında potansiyel “terörist” olarak algılanmasına zemin hazırlamıştır. Bunun yanı sıra 2008 ekonomik krizi, karikatür krizi, Arap Baharı ve Türkiye-Avrupa ilişkilerindeki gerginlik, Avusturya hükümetinin Müslüman göçmen karşıtı politikalar içeren kararlar almasını hızlandırmıştır (Eurobarometer, 2008: 35).

1990’lı yıllarda Hristiyan Batı dünyasında “fobi” boyutuna ulaşan İslam karşıtlığı, Avusturya’yı da etkilemiş ve tarihsel İslam karşıtı miras yeniden canlanmıştır. Bu bağlamda, Avusturya, İslam’ı ve Müslümanları Hristiyan Batı dünyasının “ötekisi” olarak konumlandırma eğilimi göstermektedir. Bu eğilimin ölçülmesinde Eurobarometer raporları büyük önem taşımaktadır. Avrupa Birliği vatandaşlarına ayrımcılık konularında düzenli sorular yönelten ve sonuçlarını raporlayan Eurobarometer’in 2007 ve 2008 yıllarında yayımladığı “Avrupa Birliği’nde Ayrımcılık” başlıklı raporlarda, Avusturyalıların %44’ünün ülkelerindeki ayrımcılığın dinî inanç temelli olduğuna inandığı belirtilmektedir. Ayrıca 2008 raporunda, Avusturyalıların bir kısmının farklı dine mensup ya da farklı etnik kökenden gelen bireylerden rahatsızlık duyduğu da ortaya konmuştur.

Eurobarometer ve PEW gibi araştırma kuruluşlarının hazırladığı raporlar, Avrupa’da ve özellikle Avusturya’da yaşayan Müslüman nüfusun artışına ilişkin belirli mesajlar taşımaktadır. Bu raporlar, başta Avusturya halkı olmak üzere diğer Avrupa halklarına, ülkelerinde yaşayan Müslüman nüfusun zamanla çoğalarak toplumsal ve siyasal kararlar üzerinde etkili olabileceği yönünde sinyaller vermektedir. Söz konusu mesajlar, Avrupa ve Avusturya’da İslamofobinin yaygınlaşmasına ve ırkçı eylemlerin artmasına zemin hazırlamaktadır.

Avusturya’da İslamofobinin yükselişinde en önemli faktörlerden biri medya olarak görülmektedir. Medyanın, sosyal medya ve diğer iletişim araçlarını İslamofobiyi tetiklemek amacıyla kullanması, bu sorunun yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur. Özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından, PEW ve Eurobarometer gibi kurumlar tarafından hazırlanan Müslüman karşıtı olumsuz raporlar, Avrupa’daki sağcı siyasetçiler ve medya organları tarafından önyargılı bir şekilde kullanılmıştır. Bu durum, Müslümanların yaşadıkları ülkelerde uyum sorunlarının artmasına yol açmıştır (Opratko, 2019 :11)

Avusturya medyasının İslam ve Müslümanları haberleştirme biçimi, halkın Müslümanlara karşı olumsuz görüşler geliştirmesinde etkili olmuştur. Örneğin, Avusturya medyasında işsizlik oranlarının artışının göçmen nüfusla ilişkilendirilmesi sıkça vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, medya, dini, yaşam tarzı, kültürü ve tarihi farklı olan Türk ve Müslüman göçmenleri ön plana çıkararak toplumsal algının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Medyanın oluşturduğu söyleme göre, Türk ve Müslüman göçmenler işsizliğe sebep olmakta ve devlet bu göçmenlere bakmak zorunda kalmaktadır (Opratko, 2019: 12). Bu dil, toplum üzerinde olumsuz bir etki yaratmış ve Avusturya halkı arasında Türk ve Müslüman topluluklara karşı önyargılı bir tutum gelişmiştir.

Medyanın Müslümanlara yönelik kullandığı olumsuz üslup, Avusturya Özgürlük Partisi’nin (Freiheitliche Partei Österreichs) güçlenmesine ve ciddi bir oy artışı sağlamasına neden olmuştur. 1990’lı yıllardan itibaren Avusturya’da sağ-ırkçı partilerin oy oranı artarken, Avusturya Sosyal Demokrat Partisi (Sozialdemokratische Partei Österreichs), Avusturya Halk Partisi (Österreichische Volks Partei) ve Yeşiller Partisi (Die Grüne Partei) gibi merkez sol veya yeşil partilerde ciddi oy kayıpları yaşanmıştır. Sosyal Demokrat Parti, Halk Partisi ve Yeşiller Partisi, Avusturya Özgürlük Partisi’nin İslam ve Müslümanlar üzerine inşa edilmiş ırkçı ve popülist söylemlerle oy kazandığını fark ederek bu partinin yöntemlerini kısmen benimsemeye başlamıştır. Bu süreç, Avusturya siyasetinin İslamofobik söylemlerin etkisi altına girmesine ve hükümetin İslam karşıtı politikalar geliştirmesine yol açmıştır. Avusturya’da İslamofobi eksenli politik kararlar, ülkede

yaşayan Müslümanların din ve vicdan özgürlüğü gibi temel insan haklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Medyanın söylemleri ve siyasi söylemlerdeki bu dönüşüm, İslamofobinin yaygınlaşmasını pekiştirmiş ve Müslüman toplulukların yaşam koşullarını zorlaştırmıştır.

2.4. Yaygın Din Eğitim Kurumları

Avrupa ülkelerine ilk göç eden Anadolu insanı, manevi ve kültürel anlamda derin zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu süreç hem bireysel hem de toplumsal düzeyde birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Maddi açıdan birçok göçmen başarılı olmuş ve Avrupa'nın sunduğu ekonomik fırsatlardan yararlanmışlardır. Ancak, manevi ve kültürel değerlerin korunması konusundaki sıkıntılar, bu başarının gölgesinde kalmıştır (İçduygu & Aksel, 2012: 24). Göçmenler, genellikle geçici bir süreliğine çalışıp ailelerine dönecekleri düşüncesiyle Avrupa'ya adım atmışlardır. Fakat çoğu kişi, planladıkları süreden daha uzun süre kalmak zorunda kalmış ve bu ayrılık, adeta ömür boyu süren bir serüvene dönüşmüştür. İlk gelenlerin büyük çoğunluğu, kültürel ve dinî bağlarını korumak adına çeşitli zorluklarla mücadele etmişlerdir. Özellikle ilk yıllarda, dinî ibadetlerini yerine getirmek için özel alanların bulunmaması bu zorlukların başında gelmiştir.

Bu dönemde, dinî ibadetler ve manevi ihtiyaçlar için geçici çözümler arayan göçmenler, genellikle küçük odalarda, hatta iş yerlerinin bölümlerinde ya da kilise salonlarında ibadetlerini yerine getirmek durumunda kalmışlardır (İçduygu & Aksel, 2012: 25). Cuma ve bayram namazları gibi toplu ibadetler, çoğu zaman uygun alanların bulunmaması sebebiyle fabrikaların geniş alanlarında veya kiliselerin salonlarında icra edilmiştir. Bu tür uygulamalar, hem dinî ritüellerin tam anlamıyla yerine getirilmesini zorlaştırmış hem de göçmenlerin manevi dünyasında derin izler bırakmıştır.

Manevi ve kültürel kimliğin korunması adına yapılan bu çabalar, zamanla toplumsal dayanışmanın güçlenmesi ve kültürel merkezlerin oluşturulmasıyla daha düzenli bir hâle gelmiştir. Ancak ilk yıllarda yaşanan bu zorluklar, göçmenlerin yalnızlık, aidiyet eksikliği ve manevi boşluk hissetmelerine yol açmıştır (İçduygu &

Aksel, 2012: 26). Avrupa'ya göç eden Anadolu insanının yaşadığı bu süreç, yalnızca bir göç hikâyesi olmaktan ziyade; kültürel ve manevi direnişin bir öyküsüdür. Bu zorluklar, göçmen toplulukların kendi kimliklerini koruma ve manevi ihtiyaçlarını karşılama konusundaki azim ve fedakârlıklarının bir göstergesidir.

Avrupa'daki Anadolu göçmenlerinin dinî ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanması, ilk yıllarda büyük zorluklarla başlamış; ancak zamanla bu ihtiyaçları gidermek amacıyla çeşitli teşkilatlanma çabaları ortaya çıkmıştır (Coştu, 2017: 788). Aile birleşimlerinin artması ve göç edilen ülkelerde kalıcılığın belirginleşmesiyle, göçmen topluluklar dinî ve kültürel kimliği korumak için cami kurmaya başlamıştır. Camiler, Avrupa'da İslam'ın görünür hale gelmesinin ve örgütlenmesinin temel taşları olarak önemli bir rol oynamıştır.

Başlangıçta, ikinci nesil göçmenler farklı şehirlerde bağımsız dernekler aracılığıyla camiler açmış ve dinî-kültürel faaliyetler yürütmüştür. Ancak bu camilerin ve derneklerin birbirinden kopuk çalışması hem etkinliklerin yetersiz kalmasına hem de toplumsal uyumun sağlanmasında zorluklara neden olmuştur (İçduygu & Aksel, 2012: 28). 1970'lerin başlarından itibaren bu eksikliklerin farkına varılmış ve daha etkili bir örgütlenme ve iş birliği ihtiyacı doğmuştur.

Bu dönemde hem tek tek ülkelerde hem de Avrupa genelinde geniş çaplı teşkilatlanma çalışmaları başlamıştır. Yeni kurulan sivil toplum kuruluşları (STK'lar), göçmenlerin dinî, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çeşitli hizmetler sunmaya yönelmiştir (Küçükcan, 2000: 112). Bu hizmetler çoğunlukla Türkiye'den gönderilen din görevlileri aracılığıyla sağlanmıştır. Din görevlileri, camilerde din eğitimi vermiş, vaazlar düzenlemiş ve toplulukların manevi ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak adına çeşitli etkinlikler organize etmiştir.

Bu teşkilatlanma çabaları, Avrupa'daki göçmen topluluklarının daha organize bir şekilde dinî ve kültürel faaliyetlerini yürütmelerine olanak tanımış ve toplumsal entegrasyon süreçlerine de katkı sağlamıştır. Camiler ve STK'ların, göçmenlerin sosyal yaşamında merkezî bir rol üstlenerek hem yerel toplumlarla ilişkilerini

güçlendireceği hem de kendi kültürel kimliklerini koruma ve gelecek nesillere aktarma konusunda önemli bir işlev göreceği düşünülmüştür.

2.4.1. Camilerde Yapılan İlk Dinî Eğitim Çalışmaları

İlk dönem din eğitimi çalışmaları, Avrupa'daki Anadolu göçmen topluluklarında genellikle belirli bir plan veya müfredat olmadan, yalnızca Kur'an öğretimine odaklanarak şekillenmiştir. Bu dönemde eğitim sürecinin temel hedefi, çocukların Kur'an okumayı öğrenmeleri ve bazı sureleri ezberlemeleridir. Eğitim, çoğunlukla bireysel ya da küçük grup öğretimi şeklinde yürütülmüş; kullanılan materyaller, ağırlıklı olarak Kur'an-ı Kerim ve basit Arapça ders kitaplarıyla sınırlı kalmıştır (Sözeri, 2019: 130).

Bu süreçte belirgin bir metodoloji veya öğretim stratejisinin eksikliği dikkat çekmiştir. Eğitimciler, genellikle kendi deneyimlerine ve geleneksel uygulamalara dayalı yöntemler kullanmıştır. Standart bir plan veya müfredatın olmayışı, eğitim sürecinin öğretmenin kişisel tercihlerine ve öğrencilerin yaşlarına göre şekillenmesine yol açmıştır. Bu dönemde halk arasında bilinen 32 farz veya 54 farz gibi dinî bilgilerin çocuklara öğretilmesi yaygın olsa da, bu bilgilerin aktarımında standart bir yöntem bulunmadığı için öğrenciler bazen eksik veya hatalı bilgi edinebilmiştir (Sözeri, 2019: 130). Bu eksiklik, öğrencilerin öğrendikleri dinî bilgileri yaşamlarına ne ölçüde uyguladıklarını tespit etmeyi de zorlaştırmıştır. Sonuç olarak, bu dönemde verilen din eğitiminin sınırlı kapsamı, çocukların manevi ve ahlaki gelişimlerinde bazı boşluklar oluşturmuştur. Din bilgisi ve ahlaki değerler açısından derinlemesine bir eğitim verilmediği için öğrencilerin dinî pratikleri ve ahlaki değerleri tam anlamıyla içselleştiremediği görülmüştür. Bu durum, daha sistematik ve kapsamlı bir eğitim yaklaşımına duyulan ihtiyacı açıkça ortaya koymaktadır.

Batı Avrupa'da farklı bir kültürün içerisinde bulunan Müslümanlar, azınlık psikolojisinin getirdiği savunma hali, dışlanma, hor görülme ve ayrımcılık gibi faktörlerin etkisiyle dinî inanç ve millî kültürlerine daha sıkı sarılma ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu savunma psikolojisi, bu bağlamda Müslümanlar kendi

kimliklerini koruma ve kültürel değerlerini yaşatma çabalarını arttırmıştır (Sevinç, 2012: 251). Bu bağlamda, Müslümanlar kendi dinî ve kültürel kimliklerini sürdürebilmek için çeşitli kuruluşlar ve toplumsal yapılar oluşturma yoluna gitmişlerdir.

Bu süreçte, Belçika ve Avusturya gibi bazı Batı Avrupa ülkelerinde İslam dinî resmen tanınmıştır. Bu ülkelerde, Müslümanların dinî hizmetlerinin bir kısmı devlet tarafından karşılanmaya başlanmıştır. Bu resmî tanıma ve destek, Müslüman toplulukların dinî ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir adım olmuştur (Sevinç, 2012: 252). Devlet destekli hizmetler; cami inşaatları, din eğitimi ve diğer faaliyetleri kapsayarak, Müslüman toplulukların dinî ve kültürel faaliyetlerini daha düzenli bir şekilde yürütmelerine olanak sağlamıştır. Bu gelişmeler, Batı Avrupa'daki Müslüman toplulukların hem dinî inançlarını koruma hem de kültürel kimliklerini yaşatma yönündeki çabalarını desteklemiş olup; toplumlar arası ilişkilerdeki gerilimleri azaltmak ve entegrasyonu teşvik etmek için de önemli bir rol oynamıştır.

2.4.2. İlk Dönem Din Eğitimcilerinin Nitelikleri

İşçi göçü sırasında Batı Avrupa'ya gönderilen vatandaşlarımızın dinî ihtiyaçları büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Göçmenlerin dinî gereksinimlerine yönelik herhangi bir planlama veya hazırlığın yapılmamış olması, din eğitimi ve hizmetlerinde ciddi eksikliklere yol açmıştır (Sezgin, 2014: 39). Göçmenlerin büyük çoğunluğunu kırsal kesimden gelen bireyler oluşturduğundan, bu kişilerin eğitim seviyeleri genellikle düşüktü. Eğitim seviyesinin düşük olması, din eğitimi alanında yetişmiş insan sayısının da yetersiz kalmasına neden olmuştur.

Göçmen toplulukların din eğitimini sağlamak amacıyla genellikle Kur'an kursu mezunu veya özel derslerle eğitim almış kişiler görevlendirilmiştir. Ancak bu eğitimciler, pedagojik formasyon bilgisi ve çağdaş eğitim yöntemleri açısından yeterli donanıma sahip görünmemekteydi. Pedagojik bilgi eksiklikleri, doğrudan din eğitimi süreçlerinin kalitesini etkilemiştir (Şen, 2010: 50). Eğitimcilerin büyük kısmı

yalnızca Kur'an öğretimi konusunda yetkinken, çocukların ve yetişkinlerin psikolojik ve pedagojik gelişimlerini destekleyecek bilgi ve becerilerden yoksun kalmışlardır.

Bu eksiklikler, eğitimcilerin alan bilgisi açısından da yetersiz olmalarına yol açmıştır. Din eğitimi konusunda kapsamlı ve etkili bir öğretim sunamayan bu kişiler, kendi çabalarıyla eksikliklerini gidermeye çalışmış ancak bu bireysel çabalar çoğu zaman yeterli olmamıştır. Eğitimcilerin sistematik bir eğitim programından geçmemiş olmaları, din eğitiminde niteliğin düşmesine sebep olmuştur. Bu durum, Batı Avrupa'daki göçmen toplulukların dinî ve kültürel ihtiyaçlarının yeterince karşılanamamasına neden olmuş hem manevi gelişimlerini hem de toplumsal uyum süreçlerini olumsuz yönde etkilemişti (Sezgin, 2014: 42). Dinî kimliklerini koruma ve kültürel değerlerini yaşatma çabaları, yetersiz eğitim ve destek sebebiyle zorlaşmış, bu da entegrasyon sürecinde ek sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Dolayısıyla, din eğitiminde daha sistematik, nitelikli ve kapsamlı bir yaklaşımın gerekliliği ortaya çıkmıştır.

İlk gelen nesil, Batı Avrupa'daki dinî eğitim çalışmalarını çoğunlukla kendi evlerinde başlatmıştır. Bu süreç, başlangıçta tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak yürütülmüş ve genellikle küçük gruplar hâlinde gerçekleştirilmiştir. Örneğin, bir evde üç çocuk, başka bir evde beş çocuk dinî eğitim almıştır. Zamanla katılımcı sayısının artmasıyla bu çalışmalar, namaz kılınan küçük odalardan daha geniş ve toplanma imkânı sunan mekânlara taşınmıştır (Şen, 2010: 55). Ancak bu mekânlarda yürütülen eğitimler, sınıf ortamlarından uzak olduğu için öğrencilerin öğrenme motivasyonunu artıracak uygun bir düzenleme sağlanamamıştır. Eğitimler çoğunlukla rahle üzerinde yürütülmüş ve yerleşim alanlarının yanı sıra cami olmayan mekânlar değerlendirilmiştir.

Bu dönemde yürütülen din eğitim çalışmalarının tüm mali yükü birinci nesil göçmenler tarafından karşılanmıştır. Çalışmalar, genellikle gönüllü olarak hizmet veren kişilerce yürütülmüş; planlı, programlı bir müfredat çerçevesinde yapılmadığı için öğrenciler yaş seviyelerine bakılmaksızın karma sınıflarda eğitime alınmıştır. Eğitimlerde cinsiyete dayalı mekânlar oluşturulsa da, bu düzenlemeler çoğunlukla

sınıf ortamından uzak ve cazip olmayan mekânlarda gerçekleşmiştir. Bu koşullar altında çocukların bu derslere katılımı zorlaşmıştır. Eğitimlerin evlerin uygun olmayan odalarında ve düzensiz bir şekilde yapılması, öğrencilerin motivasyonunu olumsuz etkilemiş ve eğitimin etkinliğini azaltmıştır. Gönüllülük esasına dayalı bu çalışmalar, yeterli eğitim altyapısı ve kurumsal destekten yoksun kaldığı için din eğitiminin niteliği ve erişilebilirliği sınırlı kalmıştır.

2.5. Toplumun Kalıcı Olduğu Dönemde Din Eğitimi Çalışmaları

Viyana İslam Federasyonu'nun (VİF) bağlı olduğu ana teşkilat olan İslam Toplumu Millî Görüş (İGMG), göçmen toplumun kalıcı hâle gelmesiyle birlikte pek çok başarılı çalışmaya imza atmıştır. Tezimizin kapsamı açısından, bu dönemde eğitimin temel hedefi; bireylerin neye ve nasıl inanacaklarını, inançlarını nasıl uygulayacaklarını ve içinde buldukları topluma rağmen kendi kimliklerini nasıl koruyacaklarını öğrenmelerini sağlamak olmuştur. Ayrıca, bireylerin buldukları toplumla uyum içinde yaşayabilmelerini ve ahlaki bir olgunluk çerçevesinde bu becerileri hayata geçirebilmelerini hedefleyen bir nesil yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu dönem, camilerde ve cemiyetlerde hafta içi ve hafta sonu boyunca devam eden eğitim programlarıyla karakterize edilmektedir (Sezgin, 2014: 43).

Eğitim, ana sınıfından başlayarak 15 yaşına kadar devam etmiş; bu süreçte dinî, kültürel ve sosyal alanlarda temel kavram ve beceriler kazandırılmaya çalışılmıştır. Eğitim programları, çocuklara ve gençlere yalnızca dinî bilgi ve kültürel değerleri öğretmekle kalmayıp, sosyal beceriler ve ahlaki olgunluk kazandırmayı da hedeflemiştir. Haftalık düzenlenen derslerde hem teorik hem de pratik bilgiler verilmiş, bireylerin günlük yaşamlarında inançlarını ve değerlerini nasıl hayata geçirecekleri gösterilmiştir (Sezgin, 2014: 44). Eğitimin içeriği, dinî bilginin yanı sıra kültürel ve sosyal bilgiyle de desteklenerek, bireylerin geniş bir bilgi ve beceri yelpazesine sahip olmaları sağlanmıştır. Bu sayede, bireylerin hem kişisel hem de toplumsal düzeyde daha bilinçli, uyumlu ve aktif bireyler hâline gelmeleri amaçlanmıştır.

Yapılan eğitim şuralarında gerçekleştirilen istişareler sonucunda, din eğitimi alanında kapsamlı bir müfredatın hazırlanmasına karar verilmiştir. Bu müfredat çalışmaları, çocukların eğitim hayatını okul öncesinden başlayarak sistematik bir şekilde planlamış ve haftalık eğitim saatleri, çocukların hafta içi okullarda geçirdikleri süreler göz önünde bulundurularak düzenlenmiştir. Müfredat toplam 8 saatlik ders programından oluşacak şekilde hazırlanmış; cumartesi günleri 4 saat, pazar günleri ise 4 saat eğitim verilmesi öngörülmüştür. Eğitim dili olarak Türkçe tercih edilmiştir. Bu tercihin amacı, çocukların hem kendi kimliklerine hem de ailelerinin geldiği ülkenin millî ve manevi değerlerine uygun bir şekilde yetişmelerini sağlamaktır. Türkçe eğitim, çocuklara Türk kültürünü ve değerlerini öğretmeyi hedeflemiştir. Bununla birlikte, programa çocukların yaşadıkları ülkenin yerel dilinde din eğitimi ve literatürünü öğrenmelerini sağlayacak bölümler de eklenmiştir (Şen, 2010: 58). Böylece çocukların yaşadıkları toplumun dilini ve kültürel bağlamını anlamaları, bu bilgileri dinî eğitimle birleştirmeleri sağlanmıştır. Bu yaklaşım, çocukların hem kendi kökenlerinden gelen değerlerle hem de buldukları toplumun kültürel normlarıyla uyum içinde bir eğitim almalarını mümkün kılmaktadır. Müfredatın bu yapısı, çok dilli ve çok kültürlü bir eğitim ortamı sunarak, çocukların hem Türk hem de yaşadıkları ülkenin kültürel ve dilsel özelliklerini daha iyi kavramalarına katkı sağlamaktadır. Eğitim programı, çocukların kişisel gelişimlerini ve toplumsal uyumlarını desteklemeyi amaçlayan kapsamlı bir yaklaşımı yansıtmaktadır.

2.5.1. Yaş Gruplarına Göre Din Eğitimi Programı

Bu bölümde yaş gruplarına göre din eğitimi programı hakkında açıklamalara yer verilmiştir (ILM Uluslararası Akademisyenler Birliği, 2020: 33-37):

- **3-6 Yaş: Cami Anasınıfı**

Bu yaş grubundaki çocuklar için temel dinî ve kültürel bilgilerin eğlenceli ve yaşlarına uygun yöntemlerle öğretildiği Cami Anasınıfı oluşturulmuştur. Bu aşamada çocuklar, dinî kavramlar ve kültürel değerler hakkında temel bilgileri oyunlar ve etkinlikler aracılığıyla öğrenirler.

- 7-8 Yaş: Hazırlık Müfredatı

7-8 yaş grubunda, öğrenciler için Elif-Ba eğitimi, Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okuma ve temel dinî bilgilerin öğretildiği bir hazırlık müfredatı uygulanmaktadır. Bu dönemde, çocukların Elif-Ba eğitimini tamamlamaları, namaz kılacak kadar duaları ve kısa sûreleri ezberlemeleri beklenir. Ayrıca, değerler eğitimi kapsamında ahlaki ilkelerin kavratılması hedeflenir. Eğitim süreci, ölçme ve değerlendirme yöntemleriyle desteklenmekte, dersler basit ve eğlenceli bir şekilde sunulmaktadır. Bu yaş grubunda amaç, çocukların dinî bilgilerle tanışması ve ahlaki değerlerin temellerinin atılmasıdır.

- 9-10 Yaş: Temel Eğitim – I. Seviye

9-10 yaş grubunda, çocukların ön ergenlik dönemi dikkate alınarak müfredat planlanmıştır. Kur'an eğitimi kapsamında yüzünden okuma, ezberleme (Fil Sûresi'ne kadar) ve tecvi uygulamaları işlenir. Müfredatta İnanç Esasları, İbadet Esasları, Ahlak Esasları, Siyer, Türkçe dersleri yer alır. Bu seviyede amaç, öğrencilerin dinî bilgilerini derinlemesine öğrenmeleri ve dinî pratikleri kavramalarıdır. Ayrıca, sosyal ve kültürel bilgilerin kazandırılması da programın bir parçasını oluşturur.

- 11-12 Yaş: Temel Eğitim – II. Seviye

11-12 yaş grubunda, bir önceki seviyede verilen konular genişletilerek daha derinlemesine ele alınır. Bu dönemde öğrencilerin din eğitimine dair bilgilerini pekiştirmeleri ve kapsamlı bir dinî bilgiye sahip olmaları hedeflenir. Program, öğrencilerin ahlaki olgunluk kazanmalarını destekleyecek şekilde detaylandırılmıştır.

- 13-15 Yaş: Ortaöğretim Seviyesi

13-15 yaş grubunda, ortaöğretim seviyesine uygun bir müfredat uygulanır. Programda Akaid (İnanç Esasları), İslam Tarihi, Hadis (Hz. Peygamber'in sözleri), Tefsir (Kur'an yorumları), Türkçe ve Ahlak dersleri yer alır. Ayrıca sosyal etkinlikler de programın bir parçasıdır. Bu dönemde öğrencilerin hem akademik hem de sosyal becerilerini geliştirmeleri, dinî bilgilerini derinlemesine öğrenmeleri ve toplumsal sorumluluk bilincini kavramaları hedeflenir.

2.5.2. Eğitim Süreci ve Değerlendirme

Bu program, ülkelerdeki okul eğitiminin bitiminden iki hafta sonra başlar ve eğitim-öğretim yılının sona ermesinden iki hafta önce tamamlanmaktadır. Eğitim yılı boyunca her dersten iki yazılı ve iki sözlü sınav yapılmaktadır. Bu sınavlar, öğrencilerin başarı durumlarını ölçmek için kullanılmaktadır. Her dönem sonunda başarı durumunu gösteren öğrenci karnesi verilmektedir. Başarı durumlarına göre takdir ve teşekkür belgeleri ile ödüllendirme yapılmaktadır. Ayrıca, öğrencilerin bağlı oldukları bölgedeki yarışmalarda derece elde etmeleri durumunda onur belgesi verilmektedir.

Dönem başında, ortasında ve sonunda veli toplantıları düzenlenmektedir. Eğitim yılının sonunda ise öğrencilerin, velilerin ve diğer katılımcıların iştirakiyle bir yıl sonu töreni gerçekleştirilmektedir. Bu tören, öğrencilerin yıl boyunca elde ettikleri başarıları kutlamak ve eğitimin tamamlanmasını onurlandırmak amacıyla düzenlenmektedir.

Bu planlamaya göre, bir öğrenci cami bünyesinde oluşturulan veya müstakil olarak faaliyet gösteren eğitim merkezlerinde 11 yaş gibi kritik bir gelişim dönemini geçirmektedir. Bu dönem, çocuğun hayatının şekillenmesi açısından oldukça önemli olup çeşitli eğitim faaliyetleriyle desteklenmektedir.

Çocukların eğitim süreci, aile ortamından başlayarak evlilik dönemine kadar uzanan bir dizi aşamayı kapsamaktadır. Bu bağlamda aile okulu, evliliğe hazırlık okulu ve aile eğitim seminerleri gibi programlar, bireylerin evlilik öncesi ve sonrasında gerekli bilgi ve becerileri kazanmalarını hedeflemektedir. Söz konusu eğitimler, bireylerin sağlıklı bir aile yapısına sahip olmalarını ve evlilik sürecine bilinçli bir şekilde hazırlanmalarını amaçlamaktadır.

Evlilik sonrası dönemde ise hamilelik süreci ve çocuk gelişimi ile ilgili çeşitli projeler ve programlar yürütülmektedir. Örneğin, “Anne-Çocuk Halkaları” ve “Baba ve Ben” projeleri, ebeveynlerin çocuklarıyla kaliteli zaman geçirmelerine ve çocuk gelişimine daha etkin şekilde katkı sağlamalarına olanak tanımaktadır. Bu projeler,

ebeveyn-çocuk ilişkisini güçlendirmeyi ve çocukların gelişim süreçlerini desteklemeyi amaçlamaktadır.

3-6 yaş arasında çocuklar, cami anasınıflarında temel eğitime başlamaktadır. Bu dönemde sunulan eğitimler, çocukların dinî, kültürel ve sosyal kazanımlar elde etmesini sağlamaktadır. Çocuğun gelişim özelliklerine uygun planlanan bu eğitimler, bireysel ve toplumsal gelişime katkıda bulunmaktadır. Her yaş döneminde doğru eğitim ve desteklerle büyüyen çocukların, yaşamları boyunca denge içinde dinî ve kültürel değerleri benimsemeleri hedeflenmektedir.

2.5.3. Tatil ve Ek Programlar

Müfredat programlarının yanı sıra yaz, kış ve bahar tatilleri için özel değerlendirme programları hazırlanmıştır. Bu programlar, öğrencilerin tatillerini hem öğrenme hem de dinlenme fırsatı sunarak verimli şekilde değerlendirmelerine yardımcı olmaktadır. Tatil dönemlerinde eğlenceli etkinlikler, yeni arkadaşlıkların kurulmasını ve yatılı programlar sayesinde sorumluluk bilincinin gelişmesini teşvik etmektedir. Ayrıca, kültürel ve tarihi mekânlara düzenlenen geziler, öğrenciler arasında kaynaşmayı arttırmakta ve kurs sonrasında kalıcı arkadaşlıklar kurulmasına imkân sağlamaktadır.

Tatillerde, Kur'an-ı Kerim, bilgi, hitabet ve hadis gibi konularda yarışmalar düzenlenmektedir. Bu yarışmalar, öğrencilerin bilgilerini pekiştirmelerine ve farklı alanlarda kendilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, rehberlik programları aracılığıyla meslek tanıtımları yapılmakta ve öğrencilerin gelecekteki eğitim ve kariyer planlarına sağlıklı yön vermeleri desteklenmektedir.

2.5.4. İslami İlimler Kursları

16 yaş ve üzeri öğrenciler, İslami İlimler Kursu müfredatı ile eğitimlerine devam etmektedir. Hafta sonları düzenlenen bu kurslar;

- Arapça,
- Kur'an-ı Kerim,

- Hitabet ve iletişim,
- Tefsir,
- Hadis,
- Akaid ve kelam,
- Fıkıh,
- İslam tarihi,
- Öğretim yöntem ve teknikleri,
- Yönetim ve organizasyon gibi dersleri kapsamaktadır.

Kurslar, öğrencilerin İslami ilimler konusunda derinlemesine bilgi edinmelerini ve donanımlarını artırmalarını amaçlamaktadır. Sınav, ödev, sunum ve mesleki uygulama gibi ölçme-değerlendirme yöntemleriyle öğrencilerin başarıları takip edilmektedir (Şen, 2010: 65). Mezuniyet sonrası yapılan yeterlilik sınavı, kazanımların ölçülmesini sağlamaktadır. Başarılı öğrenciler, camilerde idareci, eğitimci veya irşad görevlisi olarak hizmet vermeye yönlendirilmektedir. Bu sistem, hem öğrencilerin mesleki gelişimini hem de din hizmetlerinde etkin roller üstlenmelerini desteklemektedir.

2.6. VİF'e Bağlı Yaygın Eğitim Kurumları

Tüzüğü hazırlanmış olan “İslâmî İlimler ve Araştırmalar Enstitüsü”, dönemin VİF (Viyana İslam Federasyonu) Bölge Başkanı Dr. Ramazan Yıldız tarafından 16 Temmuz 1990 tarihinde kuruluşu duyurularak resmen açılmıştır. Ancak çeşitli imkânsızlıklar ve engeller nedeniyle enstitü uzun süre faaliyete geçirilememiştir. Enstitünün açılmaması, Avusturya'daki İslam eğitimi ihtiyacı ve bu alandaki eksiklikleri daha görünür kılmış, alternatif çözümlere yönelik yeni arayışlara yol açmıştır (Avusturya İslam Federasyonu [VİF], 1990).

Bu doğrultuda, Viyana İslam Federasyonu başkanlığı görevini üstlenen Mag. Mustafa Mullaoğlu, gerekli düzenlemeleri yaparak enstitüyü yeniden hayata geçirme girişiminde bulunmuştur. 1998 yılında, Viyana'da faaliyet gösteren İslam Lisesi (Islamische Gymnasium) binasında 30-40 kişilik bir sınıf kapasitesiyle ilk dersler başlamış; kız ve erkek öğrenciler karma şekilde eğitime alınmıştır. Bu gelişme,

enstitünün hedeflenen eğitim programlarına adım atma sürecinin başlangıcı olmuştur. 1999-2000 eğitim-öğretim yılı itibarıyla, enstitü daha kapsamlı bir ders programı uygulamaya başlamış ve düzenli eğitim faaliyetlerine devam etmiştir. Böylece, İslâmî ilimlerin ve araştırmaların geniş kitlelere ulaştırılması amacıyla başlatılan bu girişim, zamanla sistemli bir yapı ve eğitim programı oluşturarak Viyana'daki İslami eğitim ihtiyacını karşılamaya yönelik önemli bir adım atmıştır.

Çalışmanın daha evvelki başlıklarında detaylı olarak ele alınan IGMG (İslam Toplumu Millî Görüş) eğitim sistemi, tüm Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Avusturya'da da uygulanmaktadır. Avusturya'da IGMG teşkilatına bağlı üç STK'dan biri olan Viyana İslam Federasyonu (VİF), bu sistemin başlıca uygulayıcısıdır. VİF'in sorumluluğunda, cami merkezli olarak faaliyet gösteren toplam 22 yaygın eğitim kurumu bulunmaktadır. Bu kurumlar, IGMG tarafından belirlenen müfredat ve standartlara uygun şekilde dinî ve kültürel eğitim sunarak, gençlerin hem dinî bilgilerini hem de sosyal becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır.

VİF'in yanı sıra, Avusturya'da İslami eğitim alanında faaliyet gösteren diğer kurumlar da çeşitli eğitim programları ve hizmetler sunmaktadır. Bu kuruluşlar arasında:

1. IRGW (Islamisches Realgymnasium Wien / Viyana İslam Lisesi): Hem genel hem de dinî eğitim vererek öğrencileri akademik ve ahlaki açıdan donatır.
2. JUWA BBZ (Juwa Bildungs- und Beratungszentrum / JUWA Eğitim ve Danışmanlık Merkezi): Akademik destek, kişisel gelişim ve rehberlik hizmetleri sunar.
3. İmam Hatip Okulları: İslam kültürü ve değerlerine yönelik derinlemesine dinî eğitim sağlar.
4. AİE (Açık İslam Eğitimi): Geniş bir kitleye hitap ederek temel İslam bilgilerini öğretmeyi hedefler.
5. Enderun: Geleneksel eğitim metotlarını modern öğretim yaklaşımlarıyla birleştirerek kapsamlı bir eğitim sunar.
6. İslami İlimler Programları: Yüksek düzeyde dinî ilimler eğitimi verir.

Öğrenci ve Eğitimci Verileri (2018)

- Toplam öğrenci sayısı: 2.404
 - Kız öğrenciler: 1.150
 - Erkek öğrenciler: 1.037
 - Anasınıfı öğrencileri: 217
- Toplam öğretmen sayısı: 265
 - Bayan öğretmenler: 151
 - Erkek öğretmenler: 94

Bu veriler, Avusturya'daki Müslüman toplulukların dinî ve kültürel eğitim alanındaki kurumsal kapasitesinin giderek geliştiğini göstermektedir (Österreichischer Integrationsfonds, 2019: 4).

3. YÖNTEM

Bu araştırma, nitel araştırma paradigması çerçevesinde tasarlanmış ve yürütülmüştür. Nitel araştırma, bireylerin deneyimlerini, düşüncelerini ve anlam dünyalarını derinlemesine incelemeyi amaçlayan, yorumlamaya dayalı bir yaklaşım olup olguların bağlamsal olarak anlaşılmasını esas alır (Denzin & Lincoln, 2008, s. 20). Bu nedenle Avusturya’da yaşayan Türk ailelerin ek dinî eğitime ilişkin deneyim ve motivasyonlarını kendi perspektiflerinden anlamayı hedefleyen bu çalışma için nitel araştırma yaklaşımı en uygun yöntem olarak belirlenmiştir. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler, MAXQDA Analytics Pro 22.6.1 yazılımı aracılığıyla tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Tematik analiz, katılımcı ifadelerinde tekrar eden anlamlı örüntüleri ortaya koyarak derinlemesine yorum yapma olanağı sunduğu için araştırmanın amacıyla güçlü bir uyum göstermektedir (Santos vd., 2021, s. 35).

3.1. Araştırma Deseni

Bu çalışma, nitel araştırma desenlerinden temel nitel araştırma yaklaşımıyla yürütülmüştür. Temel nitel araştırma, bireylerin belirli bir olguya ilişkin deneyim, algı ve anlamlandırma süreçlerini yorumlayıcı bir çerçevede incelemeyi amaçlayan; olgulara katılımcı perspektifinden bakarak kavramsal temalar geliştirmeyi hedefleyen bir desendir (Merriam, 2009, s. 22–24). Araştırmada ele alınan “Türk ailelerin Avusturya’da devlet okullarında verilen İslam dersi dışında ek dinî eğitim verme tercihleri” olgusu, ailelerin kişisel, kültürel ve sosyal bağlamlara dayalı anlam yapılarını çözümlenmeyi gerektirdiğinden, temel nitel araştırma deseninin sunduğu esnek ve anlam-odaklı yapı araştırma amacıyla doğrudan uyumludur.

Fenomenoloji deneyimin özünü, durum çalışması ise belirli bir sistemi bütüncül olarak analiz etmeyi hedeflediği için her iki desen bu çalışmanın kapsamını sınırlı bırakabilecektir; buna karşılık temel nitel araştırma, olgunun hem bireysel deneyim boyutunu hem de katılımcıların bu deneyimlere yüklediği anlamları bütüncül bir şekilde açığa çıkarma imkânı tanımaktadır. Bu nedenle çalışma boyunca ebeveynlerin din eğitimi tercihlerine ilişkin algıları, motivasyonları ve yorumları derinlemesine incelenmiş; görüşmelerden elde edilen veriler tematik analiz yoluyla

sistemantik biçimde çözümlenerek olgusal örüntüler ortaya konmuştur. Böylece temel nitel araştırma deseni, çalışmanın hem problem yapısına hem de amaçlarına uygun olarak katılımcıların anlam dünyalarını görünür kılan bir yöntemsel çerçeve sunmuştur.

3.2. Çalışma Grubu

Katılımcı seçim yöntemi ele alındığında ise katılımcıların amaçlı örnekleme türlerinden ölçüt örnekleme ile belirlendiği söylenebilmektedir. Ölçüt örnekleme, araştırma sorusuna doğrudan katkı sunabilecek özelliklere sahip bireylerin seçilmesini sağlar (Patton, 2014, s. 236–239). Araştırmada belirlenen ölçütler aşağıdaki gibidir:

- Avusturya/Viyana’da yaşayan Türk aile olması,
- Çocuğunun devlet okulunda İslam dersi alması,
- Ayrıca ek dinî eğitim (Kubbe Eğitim Projesi) aldırıyor olması,
- Araştırmaya gönüllü katılım.

Bu ölçütleri karşılayan 13 ebeveyn çalışma grubuna dâhil edilmiştir.

Öte yandan katılımcıların demografik Özelliklerinden de bahsetmek mümkündür. Katılımcıların yaş, cinsiyet, meslek, çocuklarının sınıf düzeyi gibi bilgiler anonimlik gereği kodlanarak tabloya aktarılmıştır. Katılımcılar K1–K13 olarak kodlanmıştır.

3.3. Veri Toplama Süreci

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu, ilgili alan yazın doğrultusunda geliştirilmiş; formun kapsam ve içerik geçerliliğini sağlamak amacıyla iki alan uzmanının görüşleri alınmış ve sorular araştırmanın alt problemleriyle uyumlu olacak şekilde yapılandırılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, araştırmacıya belirli bir soru çerçevesi sunarken aynı zamanda katılımcıların kendi deneyim ve anlamlandırmalarını özgün biçimde ifade edebilmelerine olanak sağlayan esnek bir yapı sunması nedeniyle tercih edilmiştir (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 3–6). Görüşme formunun

uygulanabilirliğini değerlendirmek amacıyla bir ebeveyn ile pilot görüşme yapılmış; pilot uygulama sonunda iki soruda yer alan muğlak ifadeler sadeletirilerek formun anlaşılabilirliği ve sahaya uygunluğu artırılmıştır.

Asıl görüşmeler Mart 2024–Mayıs 2024 tarihleri arasında Viyana’da Türkiye Maarif Vakfı bünyesindeki Kubbe Eğitim Projesi’nin görüşme odasında veya katılımcıların uygun gördüğü ev ortamlarında yüz yüze geręekletirilmitir. Her görüşme ortalama 30–45 dakika sürmüş, katılımcılara araştırmanın amacı, süreç, gizlilik ilkeleri ve veri koruma esasları ayrıntılı biçimde açıklandıktan sonra gönüllü onamları alınmış ve yalnızca izin veren katılımcıların görüşmeleri dijital ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir. Ses kayıtları, nitel araştırmalarda veri bütünlüğü ve yorumlayıcı analiz sürecinin doğruluğunu artırmak için önerildiği ŗekilde (Merriam, 2009, s. 108–110) kelimesi kelimesine çözümlenmiş ve ŗifreli dijital ortamda saklanmıştır. Bu sistematik, etik ve izlenebilir veri toplama süreci, elde edilen nitel verilerin güvenirliğini, derinliğini ve analiz edilebilirliğini önemli ölçüde güçlendirmiştir.

3.4. Veri Analizi Süreci

Bu araştırmada veri analizi süreci, görüşmelerden elde edilen ses kayıtlarının eksiksiz biçimde çözümlenerek yazıya aktarılması ve tüm dökümlerin MAXQDA Analytics Pro 22.6.1 yazılımına yüklenmesiyle balatılmıtır. Veriler, Braun ve Clarke’ın (2006, s. 87–93) tematik analiz yaklaşımı doğrultusunda sistematik bir ŗekilde değerlendirilmiş ve analiz süreci aşağıdaki aşamalar doğrultusunda yrtlmtir:

1. Verilerin okunması ve n notların çıkarılması

- Araştırmacı, veriyle bütüncül biçimde tanışmak amacıyla transkriptleri tekrar tekrar okumuş,
- Dikkat çeken ifadeler, anlamlı vurgular ve önemli deneyim noktalarına ilişkin n analitik notlar oluşturmuştur.
- Bu aşama, tematik analizde “tanıma” adımının karşılığı olup veriyle derin bağ kurulmasını sağlamıştır (Braun & Clarke, 2006).

2. Açık kodlama sürecinin gerçekleştirilmesi

- Veriler satır satır incelenmiş, katılımcı ifadelerindeki duygu, algı, tutum ve deneyimleri yansıtan anlam birimleri belirlenmiştir.
- Bu anlam birimleri, katılımcı ifadelerine sadık kalınarak açıklayıcı nitelikte “açık kodlar” hâline getirilmiştir.
- Kodlama süreci betimleyici olup verinin doğal akışını bozmadan kavramsal bir sınıflandırma üretmeyi amaçlamıştır.

3. Kodlar arası ilişkilerin belirlenmesi ve eksensel kodlama

- Benzer içerik ve anlam taşıyan kodlar karşılaştırılmış; kodlar arasındaki örtük–açık ilişkiler belirlenmiştir.
- Ortak yönler taşıyan kodlar daha üst düzey kavramsal kategoriler altında birleştirilmiş ve eksensel kodlama gerçekleştirilmiştir.
- Bu aşama, veri bütünündeki örüntülerin görünür hâle gelmesini sağlamıştır.

4. Kodlardan temaların geliştirilmesi

- Kategoriler arasında anlamlı bütünlük oluşturan örüntüler belirlenerek temalar oluşturulmuştur.
- Bu süreçte her temanın hem literatür hem de araştırma soruları ile tutarlı olup olmadığı titizlikle değerlendirilmiştir.
- Analiz sonucunda ailelerin ek din eğitimi tercihlerine ilişkin motivasyonları, deneyimleri ve anlam yapıları doğrultusunda toplam 16 tema belirlenmiştir.
- Bu temalar, katılımcı anlatılarındaki ortak yönleri temsil eden üst düzey kavramsal yapılardır.

5. Temaların gözden geçirilmesi, tanımlanması ve adlandırılması

- Oluşturulan temalar kendi iç bütünlükleri, verilerle dışsal uyumları ve fenomenolojik çerçeve ile ilişkileri açısından yeniden değerlendirilmiştir.
- Veri desteği zayıf olan veya kapsamı belirsiz unsurlar elenmiş; her tema kavramsal olarak tanımlanmış ve içerik sınırları netleştirilmiştir.

- Son aşamada temalar açık, anlaşılır ve teorik olarak tutarlı biçimde adlandırılmıştır.

6. Güvenirlik analizinin yapılması (Kodlayıcılar arası uyum)

- Analiz sürecinin güvenilirliğini artırmak amacıyla veri setinin %20'lik bölümü ikinci bir araştırmacı tarafından bağımsız şekilde kodlanmıştır.
- Kodlayıcılar arası uyum oranı %87 olarak hesaplanmış; bu oran nitel araştırmalar için kabul edilen yüksek güvenirlilik düzeyine karşılık gelmektedir.
- Bu işlem, temaların ve kodların nesnellliğini ve yöntemsel sağlamlığını desteklemiştir.

7. Bulguların raporlaştırılması

- Son aşamada, ortaya çıkan temalar bulgular bölümünde ayrıntılı biçimde sunulmuş, temalar katılımcı ifadeleriyle desteklenmiştir.
- Böylece fenomenolojik yaklaşımın gerektirdiği derinlemesine betimleme ve kavramsal bütünlük sağlanmıştır.

3.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada geçerlik ve güvenirligi artırmak amacıyla çeşitli nitel araştırma stratejileri bir arada kullanılmıştır. Öncelikle, oluşturulan temalar ve yapılan yorumlar katılımcılarla paylaşılmış, böylece katılımcı kontrolü yoluyla bulguların doğruluğu ve katılımcı deneyimlerini yansıtmaya gücü teyit edilmiştir. Ayrıca görüşme formu, kodlama süreci ve tematik yapı iki uzman akademisyen tarafından değerlendirilerek içerik geçerliliği güçlendirilmiştir. Veri çeşitliliğini artırmak amacıyla görüşme verileri, belge incelemeleri ve saha notlarıyla desteklenmiş; böylece triangülasyon yoluyla bulguların tutarlılığı üst düzeyde sağlanmıştır. Araştırmacı, süreç boyunca kişisel varsayımlarının ve olası önyargılarının analize yansımalarını en aza indirmek için düzenli olarak refleksif günlük tutmuş, bu sayede analiz sürecinin nesnelligi korunmuştur. Bunun yanında yöntem, çalışma grubu, veri toplama ve analiz süreçlerinin ayrıntılı biçimde açıklanmış olması aktarım güvenirligini artırmış; benzer örneklemlerde araştırmanın yeniden

uygulanabilirliğine imkân tanımıştır. Tüm bu bütüncül yaklaşımlar, çalışmanın bilimsel güvenilirliğini güçlendirerek bulguların geçerliliğini güvence altına almıştır.

3.6. Etik İlkeler

Bu araştırma, etik ilkelere uygun şekilde yürütülmüş olup çalışmanın tüm aşamaları Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu tarafından değerlendirilmiş ve 2024/86 sayılı karar ile onaylanmıştır. Veri toplama sürecine başlamadan önce katılımcılara araştırmanın amacı, kapsamı, görüşme süreci, gönüllü katılım şartları ve veri kullanım biçimi ayrıntılı biçimde açıklanmış; ardından her birinden yazılı aydınlatılmış onam alınmıştır. Katılımcılara istedikleri aşamada hiçbir gerekçe göstermeksizin çalışmadan çekilme hakları olduğu açıkça belirtilmiş ve bu hak güvence altına alınmıştır. Araştırmada gizlilik, anonimlik ve mahremiyet ilkelerine titizlikle uyulmuş; katılımcı isimleri kodlanarak kimlik bilgilerinin hiçbir aşamada ifşa edilmemesi sağlanmıştır. Görüşme kayıtları, deşifreler ve tüm kişisel veriler hem KVKK hem de AB Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR) standartlarına uygun biçimde şifrelenmiş dijital ortamlarda saklanmış; veriler yalnızca araştırma amacıyla kullanılmış ve üçüncü kişilerle paylaşılmamıştır. Tüm bu etik önlemler, araştırmanın bilimsel geçerliliğini güçlendirdiği gibi katılımcı haklarının korunmasını da güvence altına almıştır.

3.7. Araştırmacının Konumu ve Sınırlılıklar

Araştırmacı, göçmen ailelerle kurduğu kültürel yakınlığın veri derinliğini artırabileceğinin farkında olduğundan, görüşmeler sırasında önyargılarını sınırlamak için refleksivite tekniği kullanmıştır. Araştırmanın sınırlılıkları:

- Örneklem yalnızca Viyana'daki belirli bir eğitim kurumu ile sınırlıdır.
- Çalışma ebeveyn ifadelerine dayanmakta; çocuk deneyimleri doğrudan incelenmemiştir.
- Görüşmeler belirli bir zaman aralığında yapılmış olup uzunlamasına veri içermemektedir.

4.BULGULAR

Bu bölümde, araştırmaya katılan bireylerin görüşlerinden elde edilen veriler doğrultusunda ulaşılan bulgular sunulmaktadır. Öncelikle katılımcılara ilişkin demografik bilgiler verilmiş, ardından araştırmanın temel sorularına yönelik yapılan tematik analiz sonuçları açıklanmıştır.

Araştırmaya katılan toplam 13 kişiye ait demografik bilgiler Tablo 4.1’de sunulmuştur. Katılımcılar gizlilik ilkesi gereği K1’den K13’e kadar kodlanmıştır.

Tablo 4.1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Kod	Cinsiyet	Eğitim	Yaş
K1	Kadın	Lise	36
K2	Erkek	Lise	44
K3	Kadın	Lise	43
K4	Kadın	İlköğretim	37
K5	Kadın	Lise	42
K6	Kadın	Lise	35
K7	Kadın	Lise	34
K8	Erkek	Lise	33
K9	Kadın	Lisans	33
K10	Kadın	Lisans	42
K11	Erkek	Ön Lisans	46
K12	Erkek	Lisans	37
K13	Erkek	Lise	33

Yapılan tematik analiz sonucunda, ek dinî eğitim sürecine ilişkin 16 ana tema belirlenmiştir. Bu temalar, araştırma soruları ve görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulmuştur. Temalar şu şekildedir:

1. Ek dinî eğitim sağlamak için tercih edilen kaynaklar,
2. Dinî eğitim aldırmanın aile içi iletişime etkisi,
3. Ek dinî eğitimin çocuğun toplumsal uyum süreçlerine etkisi,
4. Devlet okullarındaki İslam dersi programlarının ek dinî eğitim aldırmaya etkisi,
5. Dinî eğitim faaliyeti gösteren kurumların din eğitimine katkısı,
6. Din eğitimi veren kurumun ailenin dinî değerlerine uygunluğu,
7. Din eğitimi alan çocuğun aile içindeki dinî uygulamalara etkisi,
8. Din eğitiminin aile bağları ve topluluk içindeki ilişkilere etkisi,
9. Din eğitiminin okul dışı sosyal ilişkilere etkisi,
10. Din eğitiminin empati, hoşgörü ve toplumsal sorumluluk üzerine etkisi,
11. Müslüman Türk toplumunun Avusturya'daki din eğitimi kurumlarından beklentileri,
12. Çocuğun din eğitimi almasından beklentiler,
13. Kurumlardan beklentilerin aile içindeki değer ve öğretilerle uyumu,
14. Çocuğun din eğitimi almasının aile içindeki kültürel bağlara etkisi,
15. Din eğitiminin çocukların kişisel gelişim süreçlerine katkısı,
16. Dinî eğitim sürecine ilişkin diğer hususlar.

Bu bölümde, yukarıda belirtilen temalar doğrultusunda araştırmanın bulgularına yer verilmiştir.

4.1. Ek Dinî Eğitim Sağlamak İçin Tercih Edilen Kaynaklar

Tablo 4.2'de ek dini eğitim sağlamak için tercih edilen kaynaklar temasının kodlarına yer verilmiştir.

Tablo 4.2. Ek Dinî Eğitim Kaynakları

Tema	Kod
Ek Dinî Eğitim Kaynakları	Kuran-ı Kerim
	Hadis kitapları
	İslami güvenilir kaynak kitaplar
	Maarif kurumu
	Camiler
	Sohbet ortamları
	Dijital platformlar
	Diyanet

Avusturya'daki Türk ailelerinin, çocuklarını okul dışı din eğitimi kurumlarına göndermesinin ardındaki temel ve birincil motivasyon, çocuklarının dinî ve kültürel kimliklerini koruma ve güçlendirme arayışıdır. Katılımcılar, çocuklarına ek dinî eğitim sağlamak için Kur'an-ı Kerim, hadis kitapları ve güvenilir dinî kaynaklara başvurduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca Maarif kurumları (örneğin Kubbe Eğitim Projesi), camiler, sohbet ortamları, dijital platformlar ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından sunulan kaynakların da sıklıkla tercih edildiği görülmektedir. Bu çeşitlilik, ebeveynlerin hem klasik hem de modern eğitim kanallarını kullanarak çocuklarının dinî eğitimini desteklediklerini göstermektedir. Bu bulgu, diaspora topluluklarında din eğitimi veren kurumların çeşitliliğine işaret etmektedir. Literatürde de benzer şekilde, göçmen topluluklarda camilerin merkezi bir rol üstlendiği ve Maarif benzeri kurumların aileler için güvenli alternatifler sunduğu belirtilmektedir.

Katılımcıların bazı beyanları şu şekildedir:

- “*Kur’an-ı Kerim ve dinî diğer kitaplar dışında hafta sonu İslami ilimler eğitimi için Maarif kurumuna (Kubbe’ye) göndererek destek almaya çalışıyoruz. Ayrıca Almanca olarak da dinimizi anlatabilmeleri için okullarda İslam derslerine katılıyorlar.*” (K6)
- “*Hafta sonları camide eğitim aldık.*” (K7)

4.2.Dinî Eğitim Aldırmanın Aile-İçi İletişime Etkisi

Tablo 4.3’te görüldüğü üzere, dinî eğitim aldırmanın aile içi iletişim üzerindeki etkisine ilişkin katılımcı görüşleri çeşitlilik göstermektedir. Katılımcıların büyük bir kısmı, bu eğitimin aile içi iletişimi olumlu yönde etkilediğini ifade etmiştir. Bununla birlikte, bir katılımcı söz konusu etkinin yetersiz olduğunu belirtmiştir.

Tablo 4.3. Dinî Eğitim Aldırmanın Aile-İçi İletişime Etkisi

Tema	Kod
Dinî Eğitim Aldırmanın Aile İçi İletişime Etkisi	İletişim güçlenmesi
	Duygusal bağ artışı
	Ahlaki duyarlılık gelişimi
	Dini farkındalık artışı
	Sorumluluk bilinci
	Sınırlı/olumsuz etki

Araştırma bulguları, dinî eğitim alan çocukların aile içi iletişimi olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Katılımcılar, bu sürecin aile bireyleri arasında daha güçlü bir bağ kurulmasını sağladığını vurgulamıştır. Benzer şekilde göçmen ailelerde din eğitiminin kuşaklar arası bağları pekiştirdiğini ifade etmektedir.

Ek dinî eğitimin bireysel gelişimin ötesinde toplumsal entegrasyona katkı sağlayan bir işlev gördüğü anlaşılmaktadır. Bu bulgu, Çakır'ın (2015) göç bağlamındaki kültürel köprü kurma çabalarına dair tespitleriyle paralellik göstermekte, eğitimin çocukların hem Türk kimliklerini koruyabilmeleri hem de Avusturya toplumuna uyum gösterebilmeleri arasında iki yönlü bir etki yarattığını ortaya koymaktadır.

“Pozitif yönde ve ahlaki yönde etkilediğini düşünüyorum” (K2).

“Yetersiz olduğunu düşünüyorum” (K7).

“Aile-içi iletişime olumlu katkı sağladığını düşünüyorum” (K13).

4.3. Ek Dinî Eğitimin Toplumsal Uyum Süreçlerine Etkisi

Tablo 4.4'te görüldüğü üzere, katılımcılar çocuğa verilen ek dinî eğitimin çocuğun sosyalleşmesi ve özgüven kazanması üzerinde olumlu etkiler sağladığını ifade etmiştir. Ayrıca, bu eğitimin çocukların toplumsal uyum süreçlerine katkı sağladığı, toplum ve aile içinde daha bilinçli davranışlar geliştirmelerine yardımcı olduğu ve Türk toplumuna aidiyet duygularını güçlendirdiği gözlemlenen diğer tutum ve davranışlar arasında yer almaktadır.

Tablo 4.4. Ek Dinî Eğitimin Çocuğun Toplumsal Uyum Süreçlerine Etkisi

Tema	Kod
Ek Dinî Eğitimin Çocuğun Toplumsal Uyum Süreçlerine Etkisi	Sosyalleştiğini ve özgüvenli olduğunu gözlemlemek
	Toplumsal uyumu yakalamak
	Sorumluluklarının farkına varma fırsatı
	Toplum ve aile içinde daha bilinçli davranışlarının olması
	Türk toplumunda kendini daha rahat ve güvende hissetmesi

Tablo 4.4’te görüldüğü gibi, katılımcılar çocuğa verilen ek dinî eğitimin çocukların sosyalleşmesine, özgüven kazanmasına ve toplumsal uyum süreçlerine olumlu katkılar sağladığını belirtmiştir. Ayrıca bu eğitimin, çocukların Türk toplumuna aidiyet duygularını güçlendirdiği, toplum içindeki rollerini ve sorumluluklarını fark etmelerine yardımcı olduğu ifade edilmiştir.

Katılımcıların görüşlerinden bazı örnekler şöyledir:

- “Sosyalleştiğini, daha özgüvenli olduğunu gözlemledim.” (K2).
- “Tabii ki hem kendi kültürümüzdeki insanlarla hem de yaşadığımız ülkenin kültüründeki insanlarla toplumsal uyumu yakalamamız açısından çok değerli. Mesela Kubbe ile eğitime başladıktan sonra gençlerimiz bir cenaze olduğunda büyük bir dayanışma sergiledi. Bunun yanında bayram öncesi toplu kabir ziyaretleri düzenlendi. Bireysel olarak her biri, toplumdaki yerini sorgulama ve sorumluluklarının farkına varma fırsatı buldular.” (K6).
- “Diğer dinlerle benzer yönlerini konuştuğunu hatırlıyorum.” (K12).

Katılımcıların görüşleriyle elde edilen bulgular katılımcıların deneyimleriyle literatürdeki çalışmalar arasında önemli paralellikler bulunduğunu göstermektedir. Bulgular, ailelerin dinî eğitim tercihlerinin yalnızca bilgi aktarımı olmayıp, bununla birlikte kimlik koruma, toplumsal uyum ve kültürel aktarım işlevleri taşıdığını ortaya koymaktadır. Dinin, entegrasyonu engelleyen bir faktör olduğu yönündeki eski yaklaşımların aksine, bu sonuç çift yönlü entegrasyon yaklaşımlarını desteklemektedir. Dinî kimliği sağlamlaşan bireyler, kültürel yabancılaşma hissetmeden çoğunluk toplumuna daha özgüvenli bir şekilde katılırlar (Çakır, 2015: 138).

4.4. Devlet Okullarındaki İslam Dersi Programlarının Ek Dinî Eğitim Aldırmaya Etkisi

Devlet okullarındaki İslam dersi programlarının ek dinî eğitim aldırmaya etkisi incelendiğinde, katılımcıların bu konuda farklı görüşler dile getirdiği görülmüştür. Bazı katılımcılar, okul müfredatındaki İslam derslerini olumlu ve yeterli bulurken, bazı katılımcılar ise Ehl-i Sünnet öğretmenlerin eksikliğinden ve derslerin içerik olarak yetersizliğinden bahsetmiştir.

Tablo 4.5. Devlet Okullarındaki İslam Dersi Programlarının Ek Dinî Eğitim Aldırmaya Etkisi

Tema	Kod
Devlet Okullarındaki İslam Dersi Programlarının Ek Dinî Eğitim Aldırmaya Etkisi	Okul dersinin motivasyon sağlaması
	Ehli Sünnet beklentisi
	Öğretmen niteliği eleştirisi
	Olumlu ama çok yetersiz
	Okul dersinin motivasyon sağlaması

Devlet okullarındaki İslam dersi programlarının ek dinî eğitim aldirmaya etkisi incelendiğinde, katılımcılar bu konuda farklı değerlendirmelerde bulunmuştur. Bazı katılımcılar, okul müfredatındaki İslam derslerini yüzeysel ve yetersiz buldukları için çocuklarına ek dinî eğitim aldırma ihtiyacı hissetmektedir. Örneğin, bir katılımcı şu şekilde ifade etmiştir:

“Devlet okulları yüzeysel anlatıyor. Yetersiz gelmesinden dolayı ek dinî eğitim aldırıyorum” (K5).

Bu ifade, katılımcının ek eğitimi, çocuğun dinî kimliğini tamamlama ve koruma ihtiyacı olarak algıladığını göstermektedir. Algılanan yetersizlik, pedagojik açıdan olmakla birlikte ailelerin dinî hassasiyetlerinin ve değer aktarımının karşılanamamasıdır. Buna karşın, bazı katılımcılar İslam derslerinin olumlu ve faydalı yönlerine vurgu yapmış, farklı dil ve kültürlere sahip Müslüman öğrencilerle aynı ortamda bulunmanın faydalı olduğunu belirtmiştir:

“Olumlu yönde. Sadece Türkçe dili olmadığı ve başka Müslüman vatandaşlar ile katıldığı için faydalı geçiyor” (K12).

4.5. Din Eğitimi Faaliyeti Gösteren Kurumların Din Eğitimine Katkısı

Din eğitimi veren kurumların din eğitimine katkısı katılımcılar tarafından genel olarak olumlu değerlendirilmiştir. Katılımcıların çoğu, bu kurumların çocukların dinî bilgi düzeyini artırmada ve doğru dinî pratikleri öğrenmede destekleyici bir rol üstlendiğini vurgulamıştır. Ayrıca, bazı katılımcılar bu kurumlarda görev yapan öğretmenlerin ehl-i sünnet çizgisinde eğitim vermesini olumlu bir unsur olarak değerlendirmiştir.

Tablo 4.6. Din Eğitimi Faaliyeti Gösteren Kurumların Din Eğitimine Katkısı

Tema	Kod
Din Eğitimi Faaliyeti Gösteren Kurumların Din Eğitimine Katkısı	Destekleyici
	Dinin daha iyi öğrenmesini sağlamak
	Öğretmenlerin ehli sünnet olması
	Ahlak kuralları öğrenmeleri
	Çocukların sosyalleşmeleri
	Çocukları dinden uzaklaştırmaması
	Temel dini bilgiler ve İslam ahlakının temellerinin atılması
	Yetersiz
Kurumdan kuruma değişken	

Katılımcılar, din eğitimi veren kurumların çocukların dinî bilgi ve bilinç düzeyini geliştirmede önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Özellikle bu kurumların ehl-i sünnet anlayışı çerçevesinde eğitim vermesi, katılımcılar tarafından güvenilir ve doğru bir din eğitimi için olumlu bir faktör olarak değerlendirilmiştir. Bu bulgu, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) veya Millî Görüş (IGMG) gibi büyük çatı kurumlarının, göçmen toplumun dinî ve kültürel sürekliliğini sağlamada önemli bir rol oynadığını gösteren (Şen, 2010: 30; Türkmen, 2019: 54) önceki çalışmalarla örtüşmektedir. Bazı katılımcılar, kurumların politik veya maddi çıkar ilişkilerinden uzak durmasının, eğitim kalitesini doğrudan artırdığı görüşündedir. Katılımcı ifadeleri şu şekilde özetlenebilir:

- “Çocuklarının dinini daha iyi öğrenmesini sağlıyor” (K3).
- “Çok daha faydalı çocuklara çünkü genelde hepsi ehl-i sünnet” (K3).
- “Siyasi ve maddi çıkarları bir nebze olsun eğitimin dışında tutabilen kurumların eğitimleri oldukça kaliteli olabiliyor” (K6).

4.6. Din Eğitimi Veren Kurumun Ailenin Dinî Değerlerine Uygunluğu

Bu başlık altında katılımcıların görüşlerini analiz ederken üç temel tema öne çıkmaktadır:

1. Olumlu Değerlendirmeler:

Katılımcıların çoğu, din eğitimi veren kurumların ailelerinin dinî değerlerine büyük oranda uyumlu olduğunu ifade etmiştir. Bu uyumun, çocukların hem evde gördükleri dinî pratikleri hem de okulda öğrendikleri bilgileri pekiştirdiği ve aile içindeki dinî atmosferi desteklediği belirtilmiştir.

2. Olumsuz Değerlendirmeler:

Bazı katılımcılar, verilen eğitimin içeriğinin yeterince derin olmadığını ya da ailelerinin benimsediği bazı dinî anlayışlardan farklılıklar taşıdığını dile getirmiştir. Özellikle farklı mezhepsel yaklaşımlar veya eğitimcilerin pedagojik eksiklikleri, bazı aileler açısından eleştiri konusu olmuştur.

3. İçerik ve Etki Değerlendirmeleri:

Eğitim içeriklerinin, çocukların Kur'an öğrenimi, temel dinî bilgiler ve ahlaki değerleri kazanması açısından olumlu katkılar sağladığı vurgulanmıştır. Ancak bazı katılımcılar, ders saatlerinin sınırlı olması veya öğretim yöntemlerinin çocukların ilgisini çekmede yetersiz kaldığı yönünde görüş bildirmiştir.

Tablo 4.7. Din Eğitimi Veren Kurumun Ailenin Dinî Değerlerine Uygunluğu

Tema	Kod
Din Eğitimi Veren Kurumun Ailenin Dinî Değerlerine Uygunluğu	Olumlu değerlendirmeler
	Olumsuz değerlendirmeler
	Eğitimin içeriği ve etkisi hakkındaki değerlendirmeler

Katılımcı ifadelerine göre, din eğitimi veren kurumların aile değerlerine uyumu ve eğitim içerikleri hakkında görüşler hem olumlu hem de eleştirel bir yelpazeye sahiptir. Bu görüşler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

Olumlu Görüşler:

- “*Şu an bulunduğu kurumda değer eğitimine odaklı çalışıldığı için olumlu yönde buluyorum*” (K.12).
- “*Ailenin örf ve kültürünü öğreniyor ve kardeşlerine de öğrendiği değerleri aktarabiliyor*” (K.13).

Olumsuz Görüşler:

- “*Şu anki kurum bu konuda sınıfta kaldı, futbol her şeyden üstün*” (K.11).

Bu görüşlerden hareketle şu tespitler yapılabilir:

- Olumlu değerlendirme yapanlar, kurumların dinî bilgiyle beraber, değer eğitimi ve kültürel aktarım konusunda da katkı sunduğunu belirtmektedir.
- Olumsuz değerlendirme yapanlar ise, bazı kurumlarda dinî ve ahlaki eğitimlerin gölgede kaldığını ve sosyal etkinliklerin (örneğin futbol) öncelikli hale geldiğini vurgulamaktadır.

- Bu bulgu dinî sosyalizasyon literatüründeki kültürel muhafaza stratejisiyle yakından ilişkilidir. Aileler, dinî kurumları çocuklarının dinî inançları ile kültürel kimlikleri arasındaki bağı sağlam tutan temel bir mekanizma olarak görmektedir. Dinin göçmen aileler için bir güven ve ortak değerler kaynağı olarak ne denli merkezi olduğunu gösterir.

4.7. Din Eğitimi Alan Çocuğun Aile İçindeki Dinî Uygulamalara Etkisi

Din eğitimi alan çocuğun aile içindeki dini uygulamalara etkisi altındaki kodlar Tablo 4.8’de sunulmuştur. Namaz hassasiyeti gelişmesi, eğitimin davranışlara yansımaları, göreve daha kolay uyum sağlaması, kültürel uyum, aileye öneriler ve tavsiyelerde bulunması bu temayı oluşturan kodlardır.

Tablo 4.8. Din Eğitimi Alan Çocuğun Aile İçindeki Dinî Uygulamalara Etkisi

Tema	Kod
Din Eğitimi Alan Çocuğun Aile İçindeki Dinî Uygulamalara Etkisi	Namaz hassasiyeti
	Eğitimin davranışlara yansımaları
	Göreve daha kolay uyum sağlaması
	Kültürel uyum
	Aileye öneriler ve tavsiyelerde bulunması

“Kurumlarda ve camilerde özellikle namaz hassasiyeti çocukları evde de namazı devam ettirmeleri çok güzel” (K3).

“Olması gerektiği gibi davranıyor ve bize öneriler ve tavsiyelerde bulunmaya dahi başlıyor” (K9).

Bu bulgu, göçmen ailelerdeki tersine sosyalizasyon modelini güçlü bir şekilde desteklemektedir. Çocukların okul dışı eğitimle kazandığı dinî bilgiyi aile içinde bir otorite gibi kullanması, ebeveynlerin dinî pratiklerini dolaylı yoldan etkilediğini gösterir.

4.8. Din Eğitiminin Aile Bağları ve Topluluk İçindeki İlişkilere Etkisi

Din eğitiminin aile bağları ve topluluk içindeki ilişkilere etkisi, katılımcıların ifadelerine göre oldukça olumlu yöndedir. Özellikle çocukların anne-baba hakkı, aile sorumlulukları ve toplumsal saygı gibi konularda bilinçlenmesi vurgulanmıştır. Din eğitimi sayesinde çocuklar, hem aile içinde hem de sosyal çevrede daha saygılı ve sorumluluk sahibi bireyler haline gelmektedir. Ayrıca, sıla-i rahim konusundaki hassasiyetin artması ve dinî değerlerin içselleştirilmesi, aile bağlarının kuvvetlenmesine katkı sağlamaktadır. Cami ve diğer din eğitimi faaliyetleri aracılığıyla çocukların sosyalleşmesi, toplulukla olan ilişkilerinin güçlenmesine destek olmaktadır.

Tablo 4.9. Din Eğitiminin Aile Bağları ve Topluluk İçindeki İlişkilere Etkisi

Tema	Kod
Din Eğitiminin Aile Bağları ve Topluluk İçindeki İlişkilere Etkisi	Anne baba hakkı vb. öğrenmesi
	Müslümanın nasıl davranması konusunda daha bilgili olması
	Toplumda örnek gösterilmesi
	Sıla-i rahim konusunda çok daha hassas olması
	Aile ve toplumda saygıyı artırması
	Dinî hassasiyet oluşması
	Daha çok sosyalleşmesi

	Aile bağlarının kuvvetlenmesi
--	-------------------------------

Bu ifadeler, din eğitiminin çocukların aile içindeki saygı ve sorumluluk bilincini güçlendirdiğini göstermektedir. Din eğitimi alan çocuklar Müslüman kimliğini daha iyi kavramakta, anne-babaya saygı ve sıla-i rahim gibi değerleri hayatlarına yansıtmaktadır. Sohbet ve ders içerikleriyle öğrenilen bilgilerin uygulanması, aile bağlarını kuvvetlendirmekte ve toplumda uyumlu bireylerin yetişmesine katkıda bulunmaktadır.

4.9. Din Eğitiminin Okul Dışı Sosyal İlişkilere Etkisi

Katılımcıların ifadelerine göre, efendi ve saygılı olma, özgüven kazanma, güven verme, sorumluluk sahibi olma, dinî kurallara azami şekilde dikkat etme gibi kazanımlar, çocukların hem aile içinde hem de sosyal çevrede olumlu bir imaj sergilemelerini sağlamaktadır. Ayrıca, sosyal ortamlarda dinî konularda kendinî daha rahat ifade etme ve gayriahlaki şeylerle ilgilenmeme gibi davranışlar, çocukların dinî eğitim sürecinde kazandıkları ahlaki değerlerin bir yansıması olarak öne çıkmaktadır. Bu bulgular, din eğitiminin çocukların dinî bilgi kazanımıyla beraber karakter eğitimi ve sosyal uyum süreçlerini de güçlendirdiğini göstermektedir.

Tablo 4.10. Din Eğitiminin Okul Dışı Sosyal İlişkilere Etkisi

Tema	Kod
Din Eğitiminin Okul Dışı Sosyal İlişkilere Etkisi	Efendi ve saygılı
	Özgüvenli
	Güven verme
	Sorumluluk sahibi olma
	Dinî kurallara azami şekilde dikkat
	Sosyal ortamlarda dinî konularda kendini daha rahat

	ifade etmesi
	Riskli davranışlardan uzak durma

Katılımcı ifadeleri, din eğitimi alan çocukların okul dışındaki sosyal ilişkilerinde belirgin bir olumlu değişim yaşadığını göstermektedir. Çocukların özgüven, sorumluluk bilinci, toplumsal saygı ve ahlaki değerlere bağlılık gibi konularda gelişim kaydettiği görülmektedir. Bu etki, dinî sosyalizasyon literatüründeki ahlaki disiplin ve karakter gelişimi kavramlarıyla ilişkilidir. Dinî eğitim, çocuklara karmaşık sosyal ortamlarda doğru ile yanlış ayırt etme özelliği sunarak, ahlaki açıdan donanımlı birey olmalarını sağlamaktadır.

Katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Çok daha özgüvenli çünkü özünü İslamiyet’i doğru öğreniyor ve bilinçleniyor bu da onu daha sosyal ve güçlü yapıyor” (K3).

“Okula hayatı dışında böyle bir sosyal çevresi olması çocuklarımızın kendinî daha iyi hissetmesini sağlıyor. Dinî kurallara azami şekilde dikkat ediyorlar birlikteyken” (K6).

“Dinî eğitim aldığından dolayı, dışarıda dinî konular geçtiğinde sosyal anlamda daha rahat ve öyle ortamlarda kendisini daha iyi ifade edebiliyor. Temel bilgileri olduğu için, dinî konularda çekingen davranmıyor” (K12).

4.10. Din Eğitiminin Empati Hoşgörü ve Toplumsal Sorumluluk Üzerine Etkisi

Tablo 4.11’de yardıma muhtaçlara hassasiyet, vicdanlı ve merhametli olma, hoşgörü, bireysel ve toplumsal ahlak ile kul hakkını bilme kodlarının oluşturduğu, din eğitiminin empati, hoşgörü ve toplumsal sorumluluktaki etkisi teması vardır.

Tablo 4.11. Din Eğitiminin Empati Hoşgörü ve Toplumsal Sorumluluk Üzerine Etkisi

Tema	Kod
Din Eğitiminin Empati Hoşgörü ve Toplumsal Sorumluluk Üzerine Etkisi	Yardıma muhtaç olan insanlara karşı hassasiyet
	Vicdanlı ve merhametli olma
	Hoşgörü, bireysel ve toplumsal ahlak
	Kul hakkını bilmesi

Bu bulgu, din eğitiminin karakter eğitimi literatüründeki önemini vurgular. İslami etik ve ahlakın öğretilmesi, çocukların kendi topluluklarıyla beraber, farklı inanç ve kültürlerden bireylerle de saygılı bir ilişki kurmalarına olanak tanıyan evrensel ahlak ilkelerini içselleştirmelerini sağlamaktadır. Katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Dinimizi tam anlamıyla öğrenmiş, peygamberini tanıyan bir çocuk hoşgörü, bireysel ve toplumsal ahlak konusunda yeterince donanıma sahip demektir” (K6).

“Kul hakkı nedir bunu bilmesi zaten birçok şeyi gözet ettiğini gösteriyor” (K13).

4.11. Müslüman Türk Toplumunun Avusturya’daki Din Eğitimi Kurumlarından Beklentileri

Çocukların kimliğini unutmaması, ehli sünnet olmalı, daha ayrıntılı din eğitimi, dinin temsili, sure ve duaları ezberlemeleri, helal ve haramın öğretilmesi, kurumların daha çok aktif olması, bulunduğu ülkenin dilinde eğitim verilmesi ve beklentiler karşılanmaktadır kodları, Müslüman Türk toplumunun Avusturya’daki din eğitimi kurumlarından beklentileri temasını oluşturmaktadır.

Tablo 4.12. Müslüman Türk Toplumunun Avusturya'daki Din Eğitimi Kurumlarından Beklentileri

Tema	Kod
Müslüman Türk Toplumunun Avusturya'daki Din Eğitimi Kurumlarından Beklentileri	Çocukların kimliğini unutmaması
	Ehli sünnet olmalı
	Daha ayrıntılı din eğitimi
	Dinin temsili
	Sure ve duaları ezberlemeleri
	Helal ve haramın öğretilmesi
	Kurumların daha çok aktif olması
	Bulunduğu ülkenin dilinde eğitim verilmesi
	Beklentiler karşılanmaktadır.

“Özellikle ehli sünnet olmalı muhakkak, bu büyük eksiklik Avusturya’da. Çünkü maalesef mesela benim küçük oğlum lisede ve dinî eğitime katılamıyor, çünkü öğretmeninin anlatımları tamamen yanlış diyor ve bir İslam öğretmeni olma hassasiyetini çoğu maalesef taşıyor. Bu büyük bir sorun, çünkü çoğu aileler bu konuda hassas değil ve okulda alınan eğitimi yeterli görüyorlar. Bu eğitim de yanlış olunca, o çocuklar hayatı boyunca bu yanlışla devam edecekler; doğruya belki hiç denk gelmeyecekler. Çok büyük eksiklikler var din derslerinde, bu konu çok uzar yazmakla bitmez.” (K3).

“Bence beklenen her şeyi sağlamaya çalışıyorlar” (K4).

“Çocukların kimliğini kaybetmeyip bunu bir sonraki nesillere aktarması” (K13).

Ailelerin bu yüksek ve çok yönlü beklentileri, dinî kurumların Türk göçmenler için kültürel kimliği koruma işlevini ne kadar önemseydiğini göstermektedir. Bu durum, Küçükcan (2000) çalışmasında dinin göçmen topluluklar için kültürel bir kaynak olarak işlev gördüğüne dair tespitiyle örtüşmektedir. Kurumların bu talepleri karşılama çabaları, Türkmen (2019) çalışmasında Avusturya'daki sivil toplum kuruluşları üzerine yaptığı çalışmanın konularından birini oluşturmaktadır.

4.12. Çocuğun Din Eğitimi Almasından Beklentiler

Çocuğun din eğitimi almasından beklentiler, kimliğini unutmaması üzerine şekillenmektedir. Bununla birlikte ehli sünnet bir Müslüman olmayı öğrenmesi de aileler için önemli görülmektedir. Müslümanlığı anlamaları, onların dini kimliklerini bilinçli şekilde yaşamalarına katkı sağlamaktadır. Dışarıdaki insanlara faydalı olması, toplumsal sorumluluk bilincinin gelişmesine destek olmaktadır. Sure ve duaları kurumlarda ezberlemeleri, dini bilgi ve pratiklerin kalıcı hale gelmesini sağlamaktadır. Haramı, helali, doğruyu ve yanlış ayırması, çocukların değer yargılarının oluşumunda temel bir rehber niteliği taşımaktadır. Sevgi, saygı ve şefkati bilmesi, sosyal ilişkilerinde daha yapıcı bir tavır geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. İslam'ın temel öğretisini öğretmek, çocukların dini bilgi birikimini sistemli şekilde geliştirmeyi amaçlamaktadır. Siyer üzerinde yoğunlaşmak ise onların Hz. Peygamber'in hayatını örnek alarak ahlaki ve toplumsal davranışlarını şekillendirmelerine katkı sunmaktadır. Tüm bu kodlar, çocuğun din eğitimi sürecinden beklenen hedefleri bütüncül şekilde ortaya koymaktadır.

Tablo 4.13. Çocuğun Din Eğitimi Almasından Beklentiler

Tema	Kod
Çocuğun Din Eğitimi Almasından Beklentiler	Kimliğini unutmaması
	Ehli sünnet bir Müslüman olmayı öğrenmesi

	Müslümanlığı anlamaları
	Dışarıdaki insanlara faydalı olması
	Sure ve duaları kurumlarda ezberlemeleri
	Haramı, helali, doğruyu ve yanlışını ayırması
	Sevgi, saygı, şefkati bilmesi
	İslam'ın temel öğretisini öğretmek ve siyer üzerinde yoğunlaşmak

“Bu da çok uzun ve hassas konu, benim beklentim baştan ilkokuldan bu yana temel bilgiler sağlamlaştırılması, ehli sünnet ve bir Müslimin ve ümmetin nasıl olması gerektiğini doğru nakşederek verilirse eğitim çok güzel entegre olunur.” (K3).

“Kendi dinini, kültürünü unutmaması ve gayri Müslim arkadaşlarıyla dinî konular hakkında sohbet edebilmesi” (K10).

Katılımcıların bu ifadelerinden yola çıkarak din eğitimine yönelik beklentilerin manevi, fonksiyonel ve sosyal olduğunu göstermektedir. Aileler, din eğitimi sayesinde çocuklarının zorlu göç ortamında sosyal ve ahlaki destek almasını beklemektedir.

4.13. Kurumlardan Beklentilerin Aile İçindeki Değer ve Öğretilerle Uyumu

Kurumlardan beklentiler ve aile içindeki değer ve öğretiler genel olarak uyumlu olmakla birlikte yetersiz bulanlar da vardır.

Tablo 4.14. Kurumlardan Beklentilerin Aile İçindeki Değer ve Öğretilerle Uyumu

Tema	Kod
Kurumlardan Beklentilerin Aile İçindeki Değer ve Öğretilerle Uyumu	Uyumlu
	Yetersiz

“Birbirlerine paralel şekilde uyumlu gidiyor.” (K5).

“Yetersiz kalıyor” (K11).

Kurumların değer aktarımı ve aile içi öğretilerle olan uyumu incelendiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğunun bu iki alan arasında genel bir paralellik ve bütünlük bulunduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcı ifadeleri, kurumsal eğitimlerin ailede kazanılan değerleri desteklediğini ve benzer bir ahlaki çerçeve sunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bazı katılımcılar kurumların bu konuda yetersiz kaldığını ve ailede kazandırılan değerlerin eğitim kurumlarında aynı derinlikte işlenmediğini belirtmiştir. Bu durum, literatürde de sıkça vurgulanan bir olguya işaret etmektedir. Nitekim Akın ve Öztürk (2021) çalışmasında, okul-aile değer tutarlılığının öğrencilerin tutum ve davranış gelişiminde belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla elde edilen bulgular, kurumların değer aktarımındaki rolünün aile içi öğretilerle eşgüdüm içinde yürütülmesinin, öğrencilerin ahlaki gelişimini güçlendiren bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

4.14. Çocuğun Din Eğitimi Almasının Aile İçindeki Kültürel Bağlara Etkisi

Çocuğun din eğitimi almasının aile içindeki kültürel bağlara etkisi konusunda bağların güçlendiğine yönelik görüşler, din eğitiminin daha iyi olmasına yönelik görüşler ve yetersiz olduğuna yönelik görüşler tespit edilmiştir.

Tablo 4.15. Çocuğun Din Eğitimi Almasının Aile İçindeki Kültürel Bağlara Etkisi

Tema	Kod
Çocuğun Din Eğitimi Almasının Aile İçindeki Kültürel Bağlara Etkisi	Kültürel bağları güçlendirme
	Ailenin rolüne bağlı değişkenlik
	Yetersiz kültürel aktarım

“Çocuğum hafta sonu aldığı derslerle bizim ailedeki dinî kültürel bağlarımızı çok güçlendiriyor.” (K2).

“Bu yine aileden aileye fark eder. Aile bu konuda hassas değilse ve bilgisine ve çocuk okuldaysa doğru din eğitimi almamışsa kötü etkiler. Bizim dinî eğitimimiz kurumdan olduğu için çok şükür çocukların kültürlerine ve dinlerine bağları çok güçlü.” (K3).

Katılımcıların ifadeleri, çocukların din eğitimi almasının aile içindeki kültürel bağları güçlendirdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Aileler, çocuklarının din eğitimi sayesinde dini konularda daha bilinçli davranmaya başladıklarını ve aile içinde ortak bir değer dili oluştuğunu belirtmiştir. Bu durum, din eğitiminin yalnızca bilgi kazandırmakla kalmayıp, aile bağlarını duygusal ve kültürel düzeyde de pekiştirdiğini göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Avusturya’da yaşayan Türk ailelerin devlet okullarında verilen İslam derslerinin yanı sıra neden ek dinî eğitim tercih ettiklerini ortaya koymuş ve bu tercihin göç, kimlik, kültürel süreklilik ve pedagojik yetersizlik gibi çok boyutlu unsurlarla ilişkili olduğunu göstermiştir. Elde edilen bulgular, literatürde Kimter (2017), Sezgin (2019) ve Türkmen (2019) gibi araştırmacıların Avrupa’daki Türk diasporasının din eğitimi pratiklerine ilişkin sonuçlarıyla büyük ölçüde örtüşmektedir; zira bu çalışmalar da göçmen ailelerin din eğitimini yalnızca dinî bilgi aktarımı olarak değil, aynı zamanda kimlik koruma stratejisi olarak değerlendirdiğini ortaya koymuştur. Bu benzerlik, ek dinî eğitimin göçmen topluluklarda yapısal bir ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte çalışma, Avusturya bağlamına özgü olarak devlet okullarındaki İslam dersinin içeriği ve öğretmen niteliğine yönelik memnuniyetsizliğin Türkiye kökenli ailelerde daha belirgin olduğunu ortaya koyması bakımından mevcut literatüre özgün bir katkı sunmaktadır.

Bulgular, devlet okullarında verilen İslam dersinin aileler tarafından içerik, yöntem ve mezhepsel yaklaşım açısından yetersiz bulunduğunu göstermiştir. Bu değerlendirme, IGGÖ’nün din eğitimi üzerine yapılan çalışmalarda dile getirilen pedagojik çeşitlilik eksikliği, öğretmen yetiştirme sorunları ve ders materyallerinin Avusturya’daki çokkültürlü bağlamı tam olarak karşılayamaması gibi bulgularla paralellik göstermektedir. Ancak bu çalışmada ailelerin “Ehl-i sünnet çizgisine uyum” beklentisini çok daha net dile getirmesi, önceki araştırmalardan ayrılan önemli bir sonuçtur. Bu durum, diaspora ortamında mezhepsel hassasiyetlerin daha görünür hale geldiğini göstermektedir.

Aile içi iletişimin güçlenmesi, empati ve hoşgörü gelişimi, toplumsal uyum ve kültürel bağların pekişmesi gibi pozitif çıktılar, literatürde Uçar (2020) ve Akın (2018) tarafından Balkan ve Avrupa’daki Türk toplulukları üzerinde yapılan çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Ancak bu çalışmada çocukların Avusturya toplumuyla iletişimde özgüven artışının özellikle vurgulanması, din eğitiminin yalnızca içe dönük değil, toplumsal entegrasyonu güçlendiren bir işlevi olduğunu

göstermektedir. Bu bulgu, diaspora topluluklarında din eğitiminin entegrasyonu zorlaştırdığı yönündeki bazı eleştirel yaklaşımlarla (ör. “kapalı cemaat etkisi” tartışmaları) çelişmekte ve alternatif bir perspektif sunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, Avusturya’daki Türk çocukları için ek dinî eğitimin entegrasyona engel değil, entegrasyonu destekleyen bir araç olduğunu göstermesi açısından literatüre katkı sağlamaktadır.

Din eğitimi kurumlarına yönelik güven algısının çeşitlilik göstermesi, bazı kurumların pedagojik ve idari açıdan nitelikli bulunurken bazı kurumların siyasi ve maddi kaygılarla hareket ettiği düşüncesi, Avrupa’daki yaygın din eğitimi kurumlarına ilişkin Khorchide (2009) ve Potz (2008) gibi çalışmalarla paralellik göstermektedir. Ancak bu çalışmada farklı kurumlar (camiler, Maarif okulları, sohbet halkaları, dijital platformlar) arasında kalite farklılığının Avusturya bağlamında çok daha belirgin olduğu görülmüştür. Bu durum, Avusturya’daki Türk toplumunun kurumsal din eğitimi alanında daha homojen bir yapılanmaya ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

Ailelerin din eğitimi sürecindeki aktif rolü, literatürde sıkça vurgulanan bir olgudur; ancak bu çalışmada ebeveynlerin sadece destekleyici değil, aynı zamanda yönlendirici ve karar verici aktörler olduğu bulgusu önceki araştırmalarla karşılaştırıldığında daha güçlü bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu sonuç, diaspora bağlamında ailelerin dinî sosyalleştirme sürecinde merkezi konumunun daha baskın hâle geldiğini göstermektedir.

Genel olarak bulgular, ek dinî eğitimin kimlik inşası, kültürel süreklilik, aile içi iletişim, değer aktarımı ve toplumsal uyum açısından güçlü pozitif etkileri olduğunu; ancak etkilerin kurumsal çeşitlilik, pedagojik yeterlilik ve bireysel motivasyon farklılıkları nedeniyle her zaman aynı düzeyde gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, literatürdeki hem destekleyici hem eleştirel görüşleri harmanlayan dengeli bir çerçeve sunmaktadır.

Bu çalışma, Avusturya’da yaşayan Türk ailelerin devlet okullarındaki İslam dersi dışında neden ek dinî eğitime yöneldiğini kapsamlı biçimde ortaya koymuş ve

elde edilen bulgular, göçmen topluluklarda din eğitiminin çok katmanlı ve stratejik bir işlev üstlendiğini göstermiştir. Ailelerin din eğitimi tercihlerinin yalnızca pedagojik kaygılara değil; kimlik koruma, kültürel devamlılık, aidiyet duygusunun güçlendirilmesi ve göç sürecinin yarattığı kimlik gerilimlerini azaltma çabasına dayandığı anlaşılmıştır. Bu sonuç, Kimter (2017), Sezgin (2019) ve Türkmen (2019) gibi araştırmaların Avrupa'daki Türk diasporası üzerine ulaştığı bulgularla uyumlu olup, ek dinî eğitimin göçmen çocukların kimlik inşasında tamamlayıcı bir mekanizma olarak görüldüğünü doğrulamaktadır. Bununla birlikte bu araştırmanın Avusturya bağlamına özgü katkısı, devlet okullarındaki İslam dersinin içerik yönünden yetersizliğinin özellikle Türkiye kökenli ailelerde daha güçlü bir memnuniyetsizlik doğurduğunu göstermesidir. Derslerin yüzeyselliği, mezhepsel uyumsuzluk ve öğretmen niteliğine dair kaygılar, ailelerin bu dersleri yalnızca resmi bir gereklilik olarak gördüklerini, dinî kimlik ve değer aktarımı konusunda yeterli bulmadıklarını ortaya koymaktadır.

Araştırmanın en dikkate değer sonuçlarından biri, ek dinî eğitimin pedagojik kapsamı aşarak aile içi iletişim, değer aktarımı ve toplumsal davranışlar üzerinde somut etkiler yarattığıdır. Katılımcıların büyük çoğunluğu, ek dinî eğitimle birlikte çocuklarının tutum, davranış ve iletişim biçimlerinde gözle görülür olumlu değişimler yaşandığını belirtmiştir. Bu durum, Uçar (2020) ve Akın (2018) gibi araştırmalarda da ifade edilen din eğitiminin ahlaki gelişim ve empati üzerinde güçlendirici rolüyle örtüşmektedir. Ancak bu çalışmanın özgün tarafı, çocukların yalnızca Türk toplumu içinde değil, Avusturya toplumuyla ilişkilerinde de daha özgüvenli ve uyumlu hâle geldiklerinin vurgulanmasıdır. Bu bulgu, “kapalı cemaat etkisi” gibi din eğitiminin entegrasyonu zorlaştırdığı yönündeki yaygın eleştirilere karşı önemli bir karşıt tez oluşturmakta; ek dinî eğitimin entegrasyonu engellemek yerine, iki kültür arasında denge kurmaya yardımcı olduğunu göstermektedir. Böylece din eğitiminin göç bağlamındaki rolü, yalnızca dinsel bilgi aktarımı değil, çokkültürlü toplumsal ortamlarda duygusal ve sosyal uyumu destekleyen bir araç olarak yeniden tanımlanmaktadır.

Bununla birlikte araştırma, yaygın din eğitimi kurumlarına yönelik güven algısının homojen olmadığını ve ebeveynler arasında anlamlı farklılıklar bulunduğunu ortaya koymuştur. Bazı kurumların nitelikli eğitim sunması, çocukların bilgi düzeyini artırması ve sosyal becerilerini desteklemesi olumlu değerlendirilmiştir; ancak bazı katılımcılar, kurumların pedagojik zayıflıkları, siyasi yönelimleri ve maddi odaklı yaklaşımlarından duyulan rahatsızlıkları açıkça dile getirmiştir. Bu sonuç, Khorchide (2009) ve Potz (2008) gibi çalışmalarda tartışılan Avrupa'daki kurumsal din eğitimi çeşitliliği ve standart eksikliği sorunlarıyla paraleldir. Fakat bu araştırma Avusturya'daki Türk toplumunda özellikle ebeveynlerin mezhepsel hassasiyetler ve güvenilirlik konusundaki beklentilerinin daha güçlü olduğunu ortaya koyarak literatüre ek bir boyut kazandırmıştır. Ayrıca, ebeveynlerin din eğitimi sürecinde yalnızca destekleyici değil, aynı zamanda yönlendirici ve denetleyici aktörler olması, diaspora bağlamında ailelerin dinî sosyalleştirme süreçlerindeki rolünün daha merkezi hâle geldiğini göstermektedir.

Genel olarak bu çalışma, ek dinî eğitimin bilgi aktarımı, kültürel süreklilik, kimlik inşası, toplumsal uyum ve aile içi ilişkiler üzerinde güçlü etkiler yarattığını, ancak bu etkilerin kurumsal nitelik, öğretim yöntemleri, pedagojik yeterlilik ve çocukların bireysel ilgileri doğrultusunda farklılaşabildiğini göstermektedir. Bu sonuç, literatürdeki hem olumlayıcı hem eleştirel bulguları bütünleştiren dengeli bir çerçeve sunmaktadır. Araştırma aynı zamanda Avusturya'da din eğitimi politikasının yeniden değerlendirilmesi, devlet okullarındaki İslam derslerinin içerik ve öğretmen standartlarının güçlendirilmesi, yaygın din eğitimi kurumlarının kalite ve güvenilirlik açısından denetlenmesi ve ailelerle kurumlar arasında sürekli bir iletişim mekanizması kurulması gerektiğini göstermektedir. Böylece din eğitimi, göçmen çocukların hem kültürel kökleriyle bağlarını kuvvetlendiren hem de yaşadıkları toplumla daha sağlıklı bir ilişki kurmalarını sağlayan, çift yönlü bir güçlenme alanı olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan çalışma, din eğitiminin göç bağlamında pedagojik, sosyokültürel ve kimliksel etkilerini kapsamlı biçimde ele alarak literatüre özgün katkı sunmaktadır.

Çalışma ışığında şu öneriler sunmak mümkündür:

- Devlet okullarındaki İslam derslerinin niteliğinin güçlendirilmesi: Ders içerikleri, öğrencilerin yaşadığı çokkültürlü bağlama uygun şekilde güncellenmeli; mezhepsel hassasiyetleri dikkate alan, pedagojik açıdan zenginleştirilmiş bir müfredat geliştirilmelidir. Öğretmenlerin ilahiyat altyapısı, pedagojik formasyonu ve kültürlerarası iletişim becerileri artırılmalı; hizmet içi eğitim programlarıyla öğretmen niteliği sürdürülebilir biçimde iyileştirilmelidir.
- Yaygın din eğitimi kurumları için kalite standartları ve denetim mekanizmalarının oluşturulması: Camiler, Maarif kurumları, sohbet halkaları ve dijital eğitim platformları arasındaki nitelik farklılıklarını azaltmak amacıyla kurumsal standartlar belirlenmeli; pedagojik içerik, eğitimci yeterliliği ve kurumsal şeffaflık düzenli bir şekilde denetlenmelidir. Böylece ailelerin güven algısı güçlendirilerek, çocukların daha nitelikli bir eğitime erişimi sağlanabilir.
- Ebeveynlerin din eğitimi sürecine bilinçli ve etkin katılımının güçlendirilmesi: Ailelere yönelik rehberlik programları, bilgilendirme seminerleri ve kültürlerarası iletişim eğitimleri düzenlenerek ebeveynlerin süreci sağlıklı yönetebilmesi sağlanmalıdır. Ailelerin eğitim kurumlarıyla kurduğu iş birliği güçlendirildiğinde, çocukların değer kazanımı, kimlik inşası ve toplumsal uyumu daha bütüncül ve kalıcı bir hâle gelecektir.
- Ek dinî eğitimin uzun vadeli etkilerini inceleyen bilimsel araştırmalarla desteklenmesi: Kimlik gelişimi, kültürel aktarım, toplumsal uyum ve ahlaki davranış üzerindeki etkileri açığa çıkarmak amacıyla uzunlamasına çalışmalar yapılmalı; farklı eğitim modellerinin etkisi karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmelidir. Bu tür araştırmalar, Avusturya'daki din eğitimi politikalarının daha bilimsel ve ihtiyaç temelli biçimde şekillendirilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- AKIN, A** (2018). “Avusturya İslam Enstitüsü”. **2. Uluslararası Din Eğitimi Kongresi**, Antalya, Türkiye.
- AKIN, Z & ÖZTÜRK, E** (2021). “Değer Eğitimi Sürecinde Okul – Aile İşbirliği: Bir Nitel Çalışma”. **Değerler Eğitimi Dergisi**, 19 (42), s.73-112
<https://doi.org/10.34234/ded.912583>
- AVUSTURYA İSLAM ENSTİTÜSÜ** (2012). **Avusturya İslam Enstitüsü 2011–2012 Yıllığı**. Viyana: İslam Federasyonu Yayınları.
- AVUSTURYA İSLAM FEDERASYONU [VİF]**. (1990). **İslâmî İlimler ve Araştırmalar Enstitüsü’nün Kuruluş Bildirisi**. Viyana: VİF Yayınları.
- ARCHAN, S., & MAYR, T** (2006). **Berufsbildung In Österreich: Kurzbeschreibung**. Lüksemburg: Avrupa Birliği Resmi Duyurular Dairesi.
- BAŞYEMENİCİ, M.Z** (2023). **Avusturya’da Dinler ve Dinî Hak ve Özgürlükleri Tarihiçesi**. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- BRAUN, V., & CLARKE, V.** (2006). “Using Thematic Analysis In Psychology”. **Qualitative Research in Psychology**, 3(2), 77–101.
- COLEMAN, D** (2008). “The Demographic Effects Of International Migration İn Europe”. **Oxford Review of Economic Policy**, 24(3), 452-476.
- ÇOŞTU, Y** (2017). “The Religious Lives of European Turks; The Role of Religious Groups”. **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 10(2), 785–796.
- CRESWELL, J. W., & POTH, C.N** (2018). **Qualitative Inquiry And Research Design: Choosing Among Five Approaches**. Thousand Oaks, CA: Sage.
- ÇAKIR, M** (2013). “Türk Tehlikesi Söyleminden Egzotizm ve Oryantalizme: İslamiyet Avrupalının Antitezi Mi? (1453–1914)”. **Türk Yurdu**, 33(65), 253–269.
- ÇAKIR, M** (2015). “Göçün 50. Yılında Türkiye-Avusturya İlişkilerine Genel Bir Bakış”. **İdealkent: Kent Araştırmaları Dergisi**, 21(15), 132–148.
- DENZİN, N. K., & LİNCOLN, Y.S** (2008a). Introduction: *The landscape of qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S.** (2008b). **The Landscape Of Qualitative Research** (Chapter 1). Thousand Oaks, CA: Sage.

DİE Presse (2024). Türkische Predigerschule in Wien wird bereits gebaut. <http://diepresse.com/home/bildung/schule/3823278/turkischepredigerschule-in-wien-wird-bereits-gebaut>

EUROBAROMETER (2008). **Discrimination In The European Union: Results For Austria**. Avrupa Komisyonu.

GELEKÇİ, C (2014). “The Relationship Of The Turks Living In Austria To Turkey And Marriage Migration”. **Bilig** (71), 179-204.

HOLSTEIN, J. A., & **GUBRIUM**, J.F (1995). **The active interview**. Thousand Oaks, CA: Sage.

ILM ULUSLARARASI AKADEMİSYENLER BİRLİĞİ (2020). **Din Eğitimi Çalıştayı: Din Eğitiminde Teknik ve Yöntemler**. Köln: PLURAL Publications GmbH.

İÇDUYGU, A., & **AKSEL**, D.B (2012). **Türkiye’de Göç Yönetimi: Ulusal ve Uluslararası Aktörler Arasında**. Ankara.

İSLAMISCHE GLAUBENS GEMEINSCHAFT IN ÖSTERREICH (IGGÖ). (2024). <http://derislam.at/?c=content&p=beitragdet&v=beitraege&cssid=Stellungnahmen&navid=1155&par=50&bid=131>

İSLAM KANUNU (1912). Änderung (69/ME). 69/ME XXV. GP-Ministerialentwurf – Gesetzestext. http://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXV/ME/ME_00069/fname_367084.pdf

KAYA, İ (2014). **Nitel Araştırma Yöntemleri, Coğrafya Araştırma Yöntemleri**. Balıkesir: Coğrafyacılar Derneği.

KHORCHİDE, M (2009). **Der islamische Religionsunterricht in Österreich (ÖIF-Dossier Nr. 5)**. Österreichischer Integrationsfonds.

KİMTER, N. (2017). “Avrupa’da Yaşayan Türk Ailelerde Din Eğitimi ve Kimlik Aktarımı.” **Ulum: İslâm Araştırmaları Dergisi**, 5(2), 79–104.

KOÇ-BAŞARAN, Y (2017). “Sosyal Bilimlerde Örneklem Kuramı”. **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 5(47), 480–495.

KÜÇÜKCAN, T (2000). **Turkish Migrants, Social Capital and Culturalist Discourse in Turkey–EU Relations**. Macmillan.

KVALE, S., & **BRİNKMANN**, S. (2009). **Interviews: Learning Thecraft Of Qualitative Research İnginter Viewing** (2nd ed.). ThousandOaks, CA: Sage.

OPRATKO, B (2019). "Devils from our past: Liberal Islamophobia in Austria as mediated public memory". **Ethnic and Racial Studies**. <https://doi.org/10.1080/01419870.2019.1635258>

ORF (2014). ORF Verleiht Der Katholischen, Evangelischen Und İslamischen Religionspädagogik Eine Gemeinsame Stimme. http://oerf.eu/fileadmin/user_upload/k_oerf/20140219_OerF_2_.pdf

ÖSTERREICHISCHER INTEGRATIONSFONDS (2019). **İslamischer Religionsunterricht in Österreich (Fact Sheet 32)**. Wien: Österreichischer Integrationsfonds.

MERRIAM, S. B. (2009). **Qualitative Research: A Guide To Design And Implementation**. Jossey-Bass.

PATTON, M. Q. (2014). **Qualitative research & evaluation methods** (4th ed.). Sage Publications.

PERMOSER, J. M., & ROSENBERGER, S (2012). **Integration Policy İn Austria**. In **J. Frideres & J. Biles (Eds.), International Perspectives: Integration And Inclusion (Pp. 39–58)**. McGill-Queen's University Press. <https://doi.org/10.1515/9781553395133-004>

POTZ, R (2008). **Avusturya İn Avrupa Birliği Ülkelerinde Din-Devlet İlişkisi**. İstanbul: İSAM Yayınları.

RUBİN, H. J., & RUBİN, I.S (2012). **Qualitative İnter Viewing: The Art Of Hearingdata**. Los Angeles: Sage.

SANTOS, N., MONTEIRO, V., & MATA, L (2021). **Using MAXQDA İn Qualitative Content Analysis: An Example Comparing Single-Person And Focus Group Interviews**. Berlin: MAXQDA.

SCHNEEBERGER, A (2007). **NQR Und Statistische Bezugsrahmenzur Klassifikation Von Qualifikationen**. Wien: Bmukk.

SCHNEEBERGER, A., & NOWAK, S (2007). "Lehrling sausbildung im Überblick: Struktur datenzu Ausbildungund Beschäftigung". **Bildung & Wirtschaft**, 44. Wien: IBW.

SEVİNÇ, İ (2012). "Göçmen Türklerin Eğitim Alanında Kendi Başlarına Atmaya Çalıştığı Adımların Yanı Sıra Camilerden ve Özellikle Camilerde Verilen Din Eğitiminden Önemli Beklentileri". **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 11(40), 248-267.

SEZGİN, A (2014). **Avrupa'ya işçi göçü ve din hizmetleri: Diyanet'in rolü**. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

SEZGİN, Z (2019). “İslam and Muslim minorities in Austria: Historical context and current challenges of integration”. **Journal of International Migration and Integration**. <https://doi.org/10.1007/s12134-018-0636-3>

SÖZERİ, H. K. ALTİNYELKEN, M. & VOLMAN (2022). “The role of mosque education in the integration of Turkish–Dutch youth: perspectives of Muslim parents, imams, mosque teachers and key stakeholders”. **Ethnic and Racial Studies**, 45:16, 122-143, DOI: 10.1080/01419870.2021.2015419

ŞEN, F (2010). **Türk Göçmenlerin Uyum Süreçlerinde Dinin Rolü**. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

ŞENCAN, H (2012). **Din ve Devlet İlişkileri: Karşılaştırmalı Anayasa Çalışmaları**. Ankara: TBMM Basımevi.

TAVUKÇUOĞLU, M (1994). “Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı, din dersi öğretmenleri ve din görevlileri”. **Diyanet İlmî Dergi**, 30(1), 65–72.

TAVUKÇUOĞLU, M (2000). “Hıristiyan Din Dersi Kitaplarında İslam’ın Tanıtımı: Avusturya Örneği”. **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (10), 17-32.

TEK, T. (2014). **Avusturya’da İslamofobi**. İstanbul: Pınar Yayınları.

TOPÇU, T (2019). **Avrupa Siyasetinde İslam Algısı: Avusturya Örneği**. Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

TÜRKMEN, M (2019). **Avusturya Türk Sivil Toplum Kuruluşlarında İslam Din Eğitimi (Viyana İslam Federasyonu Örneği)**. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

TUNA, M. H., KOLB, J., & SEJDİNİ, Z (2023). “Religious Learning Environments Of Austrian Muslim Youth: An Empirical Analysis Of Religious Educational Processes”. **Religions**, 14(8), 1002.

UÇAR, M. (2020). “Göçmen ailelerde dinî sosyalleşme: Aile içi din eğitiminin rolü.” **Ulûm: İslâm Araştırmaları Dergisi**, 8(1), 145–168.

WEİß, S., & TRİTSCHER-ARCHAN, S. (2008). **Rainergasse 38, 1050 Wien**. (3. baskı). Wien: ibw.

EKLER

EK 1- MÜLAKAT SORULARI

- 1) Cinsiyetiniz:
- 2) Yaşınız:
- 3) Eğitim düzeyiniz:
- 4) Ailenizdeki kişi sayısı:
- 5) Aileniz, çocuğunuza ek dinî eğitim sağlamak için hangi kaynakları tercih ediyor?
- 6) Aile içi iletişim ve kültürel beklentilerin, çocuğunuza ek dinî eğitim aldirmaya olan tutumunuzu nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?
- 7) Çocuğunuza ek dinî eğitim aldirmalarının, çocuğunuzun toplumsal uyum süreçleri üzerindeki etkilerini gözlemlediniz mi? Lütfen deneyimlerinizi paylaşın.
- 8) Devlet okullarındaki İslam dersi programları, ailenizin çocuğunuza ek dinî eğitim vermeye olan ilgisini nasıl etkiliyor?
- 9) Avusturya'da bulunan ve din eğitimi faaliyeti gösteren kurumların din eğitimine katkısı nedir?
- 10) Çocuğunuzun din eğitimi aldığı kurumun, ailenizin dinî değerlerine uygun bir şekilde eğitim sağlamasını nasıl değerlendirirsiniz?
- 11) Din eğitimi alan çocuğunuzun, aile içindeki dinî uygulamalarınızı nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?
- 12) Din eğitimi alan çocuğunuzda, bu eğitimin aile bağları ve topluluk içindeki ilişkilere olan etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 13) Avusturya'daki yaygın din eğitimi kurumunda din eğitimi almanın çocuk üzerindeki etkisi nedir?
- 14) Çocuğunuzun, yaygın din eğitimi kurumundan aldığı eğitimin, onun genel gelişimi üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?
- 15) Din eğitimi alan çocuğunuzun, okul dışındaki sosyal ilişkileri üzerindeki etkisini nasıl değerlendirirsiniz?

- 16)** Din eğitimi, çocuğunuzun empati, hoşgörü ve toplumsal sorumluluk gibi değerleri anlamasında nasıl bir rol oynamaktadır?
- 17)** Müslüman Türk toplumunun Avusturya'daki din eğitimi kurumlarından beklentileri nelerdir?
- 18)** Çocuğunuzun din eğitimi almasından beklentileriniz nelerdir ve bu beklentileriniz çocuğunuzun genel eğitimine nasıl entegre olmaktadır?
- 19)** Din eğitimi kurumlarından beklediğiniz değerler ve öğretiler, aile içindeki dinî öğretilerinizle ne ölçüde uyumludur?
- 20)** Çocuğunuzun din eğitimi almasının, aile içindeki kültürel bağlarınızı güçlendirmesini nasıl bekliyorsunuz?
- 21)** Eklemek istediğiniz herhangi bir başka düşünce veya yorum var mı?

EK 2- BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Etik Kurul Toplantı Tarihi/Sayısı ve Karar No	Tarih :01/11/2024 Toplantı Sayısı:20 Karar No :2024/829
Araştırmanın Başlığı	Avusturya'daki Türk Ailelerinin Din Eğitimi Tercihleri: Okul Dışı Dini Öğretim İhtiyacı.
Sorumlu Araştırmacı	Prof. Dr. Muhiddin OKUMUŞLAR
Yardımcı Araştırmacı	Lisansüstü Öğrenci Ahmed Hüdai ERKMEN
Etik Kurul Kararı	21527 sayılı başvuru Etik Kurul tarafından değerlendirilmiş olup, başvurunun bilimsel araştırma etiği açısından “ Uygun ” olduğuna karar verilmiştir.

ASLI GİBİDİR
01/11/2024

Doç. Dr. Ahmet KURNAZ
Başkan

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Ahmed Hüdai ERKMEN

İmza